

EK-2 (Sanatçı Görü meleri)

1. RESSAM TIRAJE DİKMEN'İN LEVY'YE

13.06.2005, Tiraje Dikmen'in Büyükkada'daki evinde gerçekleştirilen görüşme

Tiraje Dikmen bu görüşmemizde daha çok bize Léopold-Lévy'yi onunla ilgili bilgi ve belgeleri paylaşmıştır. Tiraje Dikmen Léopold-Lévy'nin resmi vasiyidir. Tiraje Dikmen'e konumuzun kapsamı dâhilinde Lévy'nin bir gravürü üzerine açıklamada bulunmuştur. Bu gravür bugün MSGSÜ Resim Heykel Müzesi koleksiyonunda da bulunmaktadır. Gravür 1948 tarihli ve Lévy'nin Akademi'deki odasından yapılmış bir manzarayı içeriyor. Manzara, Dolmabahçe, rıhtımdaki yelkenliler ve yine rıhtımda yer alan irili ufaklı marangoz atölyelerinden oluşan bir kompozisyon. Bu gravür, Ankara Devlet Opera ve Balesi'nin açılışında davetlilere dağıtılmak üzere sanatçıya sipariş edilmiş ve 100 adet basılmıştır.

Lévy ile ilgili konumuzda onun önemli bir gravür sanatçısı olduğundan söz etmiş ve bu konuda sanatçının resimlediği bir kitabı göstermiştir. Fransızca adı *Lucrece* olan bu kitap Lucretius'un *De Rerum Naturae*'nin 5. kitabıdır. A. Ernout tarafından Fransızca'ya çevrilen kitap, 1934 yılında 'Nouvel Essai' tarafından yayına hazırlanmış ve Ganin tarafından numaralandırılmıştır. 99 adet basılan bu kitapta yer alan 41 tane gravürü Léopold-Lévy gerçekleştirmiştir. Daha sonra Tiraje Dikmen, Léopold Lévy'nin gravürleriyle resimlediği bu kitabın, sanatçının D.G.S. A.'ni ziyaretini sırasında, Lévy tarafından kendisine sunulduğunu bu sayede lüks kitap basımının gündeme getirildiğini ve bu olayın ardından o sıralar Lévy'nin gravür atölyesi yardımcısı olan Sabri Berkel'in devlet tarafından Fransa'ya gönderildiğini belirtmiştir.

Léopold-Lévy Paris'e döndükten sonra bir retrospektif sergisi düzenlenmiş ve Tiraje Dikmen arşivinde bu konuda yer alan belgeleri paylaşarak, Nurettin Aziz Kösemihal'in sanatçı ile yaptığı görüşmede yer alan ifadeleri aktarmıştır. Bu Lévy'nin örneklere hakkında derlendirmeleridir. Yine Tiraje Dikmen arşivinde yer alan Paris Arts Gazetesi'nde Lévy'nin Türk resmi üzerine yazdığı Fransızca metinden okumalar yaparak onları Türkçe olarak tarafımıza aktarmıştır.

Tiraje Dikmen Lévy'nin İstanbul Milli Reasürans Sanat Galerisi'nde yapılan sergide yer alan gravürleri içeren katalogla Lévy'nin gravürlerini tanıtmıştır. Yine bu serginin kapsamında yer alan Lévy'nin atölye öğrencilerinin kimler olduğunu 1995 tarihinde Almek Sanat Galerisi'nin düzenlediği Léopold-Lévy ve Öğrencileri sergisi afişinden yararlanarak tanıtmıştır. Burada Nuri Yem, Ferruh Başa, Avni Arba, Selim Turan, Mehmet Yüçetürk, Adnan Varınca, *Remzi Paşa* (Lévy'nin Paris'te öğrencisi olması, DGSA'ndan Öğrencisi de il) isimleri geçiyor. Tiraje Dikmen afişine teki isimlere ek olarak Hulusi Mercan, Mümtaz Yener, Aziz Tarzi (Afgan Kralı'nın Oğlu), Pujeng (Ranlı) ve Nejad Melih Devrim, Agop Arad isimlerini eklemiştir. Lévy'nin öğrencilerinden Selim Turan'ın Tiraje Dikmen Portresi (1946) ve Avni Arba'nın 1944 tarihli ilk eşi Zerrin'i hamileyken gösteren portresi sanatçının koleksiyonunda yer alıyor. Bu portreler her iki sanatçının da Paris bursu almadan az önce çalıştıkları resimlerdir. Her iki sanatçı da Fransız Kültür Merkezi'nin bursunu kazanarak Paris'e gitmişlerdir. Tiraje Dikmen de Fransız Kültür Merkezi'nin bursu ile Paris'e gitmiştir. Tiraje Dikmen'in her ikisinin de Paris bursunu almalarına nasıl ön ayak olduğunu aktarmıştır. Sanatçı Paris bursunu daha önce hocası olan ve Fransız konsolosluğunda çalışan Bergeaut (Berjo) sayesinde almıştır. Bu kez sanatçıyı lise yıllarından itibaren resme yönlendiren kişiydi. Tiraje Dikmen tıstisat doktorası yaparken yaptığı resimleri görüp mutlaka Akademi'de resim derslerine katılması konusunda sanatçıyı ikna etmiştir. Savaş sonrasında aynı kez Fransız Kültür Merkezi'nin kültür danışmanı olması. Tiraje Dikmen kendisi için burs almak üzere başvururken Selim Turan ve Avni Arba'nın yeteneklerinden de söz etmiş ve onları sık sık övmüştür, Bergeaut sonunda her ikisinin de bu sanatçının koleksiyonunda yer alan resimlerini görüp ikna olmuş ve konsolosluk bu sanatçılara da burs vermiştir.

Tiraje Dikmen; Léopold-Lévy'nin sanatının son dönem resimlerinin Paris'te pek çok eleştirmen tarafından beğenildiğini belirtmiş ve eleştirmen Yves Bonnefoy'un yazısını Türkçe olarak aktarmıştır. Tiraje Dikmen koleksiyonunda, Léopold-Lévy'nin bu dönemine ilişkin küçük bir resim de var. Lévy'nin son sergisinin foto rafları bulunuyor. Bu resimler çok farklı renkli ve ifadeci bir anlayışta yapılmıştır.

Tiraje Dikmen Levent Yılmaz'ın Lévy üzerine Hürriyet Gösteri dergisi ve Cumhuriyet gazetesinde yer alan makalelerini tanıtmı tır. Yine Nurullah Berk'in 1951'de Varlık dergisinde yayınladı ı Lévy'yi ele tiren yazısını de erlendirmi tir.

Tiraje Dikmen Léopol-Lévy'nin Güzel Sanatlar Akademisi'nde yaptıklarını aktarmı tır. Léopold-Lévy Türkiye'ye ilk geldi inde hem atölye hocası hem de bölüm ba kanı olarak görev yapmı . Tiraje Dikmen'e göre Levy'nin ilk ö rencileri onun atölyesinde yeti tiklerinden sanatçının üslubu Selim Turan, Avni Abra , Nejad Melih Devrim, ilk dönem resimlerine çok etkisi olmu . Ona göre; Levy etkisinin yo un olarak hissedildi i di er bir ressam da Hulusi Mercan'dır. Tiraje Dikmen kendisi ve sınıf arkada larında ise Lévy'den çok Kocamemi'nin sanatının etkisi olabilece ini belirtmi tir. Tiraje Dikmen 1946-47 yıllarında Akademi'ye ba lamı ve bu yıllarda Léopold-Lévy'nin daha önceden asistanları olan Nurullah Berk, Cemal Tollu, Bedri Rahmi Eyübo lu, Zeki Kocamemi'nin de atölyeleri varmı . Sabri Berkel, gravür, Zeki Faik zer de Foto raf bölümlerinin atölye hocasıymı . Bu nedenle daha sonraki dönemlerde ço unlukla bu sanatçıların etkisinin ö renciler üzerinde görüldü ünü öne sürmü tür.

Tiraje Dikmen'in elindeki sözle me belgesine dayanarak Lévy'nin DGSA'deki görevine ba lama yılını 1 Ocak 1937 olarak belirtmi tir. Levy, Türkiye'ye 25 Aralık 1936'da gelmi . Levy, GSA'nden 1 Ocak 1950'den geçerli olmak üzere ayrılmı tır. Bu dönem Zeki Faik zer'in Akademi müdürü oldu u devreye rastlamaktadır.

Tiraje Dikmen de Akademi'de Lévy dönemine tanık olmu tur. Sanatçı aslen .Ü. ktisat Fakültesini bitirmi , daha sonra ablası ükriye Dikmen ile beraber Akademi'ye gidip gelmi , resme olan yetene i ve iste i nedeniyle 1946-47 kı nda Akademi'de derslere girmeye ba lamı ve burada Zeki Kocamemi atölyesine devam etmi tir. Léopold-Lévy bu atölyeye tahsislere gelirmi , Tiraje Dikmen Fransızca a ırlıklı e itim gördü ü için Lévy'nin söylediklerini harfi harfine çeviriyormu ö rencilere tercüme etmi . Léopold-Lévy'nin resim bölüm ba kanlı ı odası Zeki Kocamemi'nin hemen yanındaki odaymı ve Lévy aralıklarla bu Kocamemi atölyesinde tahsis verirmi . Dikmen daha sonra Akademi'deki atölyeleri aktarmı tır.

Akademi'de ilk bir yıl antik heykellerin kopyalarından çalışılır ve bu bölüm galeri olarak adlandırılır . Dikmen Levy'nin yeterli görmesi nedeniyle galeri devresini atlamı ve Zeki Kocamemi atölyesinde direk çıplak modelden çalışmalara başlar . Tiraje Dikmen, Kocamemi atölyesinde 2,5 yıl kadar kalmı , o, hocası Zeki Kocamemi'yi çok saygıde er bir insan, iyi bir ressam ve atölye hocası olarak tanımlamı tır. Bu atölyede çalışırken Burhan Toprak'ın, Tiraje Dikmen'i Akademi'ye kadrolu çevirmen olarak girmesini istedi ini ancak hem Osmanlıca öğrenmesi gerekti inden hem de Paris'e gitme durumu oldu undan dolayı bunun hayata geçirilememi oldu unu aktarmı tır. Daha sonra burs kazanarak Fransa'ya gitmi .

Léopold-Lévy'nin Paris'ten İstanbul'a geli i ile ilgili olarak u bilgileri vermi tir. Avni Ba man, Paris'te burslu öğrencilerin müfetti i imi . Léopold- Lévy ile sözleşmeyi ilk yapan da Avni Ba man'dır. (Al Melek Sanat Galerisi'nin sahibi, Avni Ba man'ın kızı) İstanbul'a getirilmek üzere pek çok ressam arasından eserleriyle Leopold Levy seçilmi . Leopold Levy'nin Paris'te serbest ya da kurumsal hocalık deneyimi yok, ilk kez Türkiye'de hocalık yapmı . Leopold Levy Türkiye'ye ailesiyle birlikte 25 Aralık 1935'te gelmi ve Park Otel'de kalmı , yılba ı gecesi Atatürk de bu oteldeymi ev sanatçı onu görme olana ı bulmu .

Léopold-Lévy Türkiye'ye gelmeden önce Paris'te Derain ile aynı atölyede çalışıyormu ve sanatçı İstanbul'a gelirken Paris'teki atölyesini Derain'e vermi . 1949 yılından sonra Fransa'ya gidebilen Levy dönünce atölyesini Derain'den almı . Léopold-Lévy Türkiye'ye geldikten hemen sonra, savaş patlak verdi inden burada dü ündü ünden uzun kalmı . Savaş sonrasında yollar açılınca önce Paris'e gidip gelmi ve 25 Aralık 1949'da istifasını yazmı . İstifa tamamen kendi özgün iradesi ile gerçekleşmi . Sözleşmesi her yıl yenilendi i için 1 Ocak 1950'den geçerli olarak istifası kabul edilmi .

Léopold-Lévy Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim atölyelerini yapılandırırken daha önceden var olan Feyhaman Duran, Hikmet Onat, brahim Çallı gibi atölyelerin eğitimine hiç karışmamı . Hatta diğer atölye hocalarının var olmalarının da gerekli oldu u yönünde bir tavır sergilemi . Levy atölyesine

yardımcı olacak ki ileri seçerken, istekliler arasından modern resmi uygulayanları tercih etmi . Zeki Kocamemi, Nurullah Berk, Cemal Tollu ve Bedri Rahmi Eyübo lu bu ekilde Akademi kadrosuna alınmı lar. İlk dönem Akademi’de hem hocalık yapmı , hem de yeniden yapılandırma i leri ile ilgilenmi . Daha sonra Zeki Kocamemi’nin atölyesinin biti i indeki küçük odada resim yapmı ve aralıklarla ö rencilerin çalı malarına kritikler vermi .

Tiraje Dikmen Léopold-Lévy’nin Akademi yıllarında di er katkılarını öyle de erlendirmi tir: Lévy, stanbul Resim Heykel Müzesine yabancı resimler kazandırmı . Bu resimler Nuri Ziya Sokak’ta, Selahattin Refik’in dekorasyon ma azasında bulunmaktaymı . Selahattin Refik bu koleksiyonu ne yapaca ı yönünde kararsızlık çekmekteymi ve Lévy resimleri yeni kurulan Resim Heykel Müzesine vermesi yolunda Selahattin Refik’i yönlendirmi . Yine kütüphaneyi zenginle tirmek için Léopold-Lévy’nin ki isel çabaları oldu u, ilgili görü mede öne sürülmü tür.

Levy, iyi bir gravür sanatçısı oldu u için ilk i i Akademi’de gravür atölyesi kurmak olmu . Sabri Berkel’i bu atölyeye alarak atölyeyi aktif hale getirmi . Sabri Berkel’in temiz ve titiz bir ki i olması da gravür atölyesine seçilmesinde etkili olmu . Lévy bu atölye kapsamında bir cilt atölyesinin kurulmasını istiyormu . Burada oldu u sürece Osmanlı cilt sanatından çok etkilenmi . Zaten bu konuda bir gelenek oldu u için, kurulmasını istemi . Bir rapor hazırlamı ve yurt dı ndan da Daragnes’i getirtmek istiyormu . Ancak, bu gayri resmi bir davetmi ve proje hayata geçmemi .

Lévy, 1945-46 yılları arasında güzel sanatların yaygınla ması için Bursa’da bir resim atölyesi kurmu . Hulusi Mercan’ı da buranın müdürlü üne getirtmi . Ayrıca, Akademi’nin kütüphanesini zenginle tirmek adına çe itli çalı malarda bulunmu . Léopold-Lévy 1966 yılında yeniden stanbul’a gelmi ve bir ay Park Oteli’nde kalmı tır.

2. RESSAM T RAJE D KMEN LE K NC GÖRÜ ME

24.03.2006, Tiraje Dikmen’in Büyükkada’daki evinde gerçekleşen görü me

Bu görü mede Lévy’nin sanatı ve eserlerinden dikkat çeken örnekler, sergileri ve sanatçı ki ili i üzerine notlar alınmı tır. Léopold-Lévy, Türkiye’de ilki

1938 di eri 1947 yılında olmak üzere iki kez gerekle tirmi . Tiraje Dikmen Lévy'nin sanatının en dikkat çekici örneklerinden biri olarak *Kapı* adlı çalı masını aktardı. Kapı Léopold-Lévy'nin 1898 tarihli erken dönemresimlerindenmi .Bu resim aslında somut bir kapı olmasına ra men izleyenlerde soyut bir etki bırakmaktaymı ve resim sergilenirken Matisse tarafından özel bir kö eye yerle tirilmi . Tiraje Dikmen koleksiyonunda yer alan bu resim Lévy'nin 1951 sergisinde de yer almı ve soyut bir resim olarak algılanmı ve ele tirmenler tarafından çokça tartı ılmı tır. Kapı adlı resmi ile ilgili Metni Türkçe'ye çevirmi tir: “Levy, Türkiye'den döndü, orada 15 seneden fazla .D.G.S.A'ni idare etti. Kendi ku a mın ressamlarının, arkada ı Matisse, Dufy, Braque ça da ı büyük Fransız resim hareketinin ba nda olanlardandır. Bugün Beaux-Arts galerisinde 3 senelik bir dönemi kapsayan sergisi açılıyor... Kapı resminde ki bu resimde bu resmi yapan ressam Kupka'dan on sene evvel yapıyor. Bütün etkilerin dı nda olarak yarı abstaksiyon yapıyordu.”

Lévy'nin sanatında fovizme yakla mı ve bir dönem fovistlerle birlikte anılmı tır. Özellikle Casis'te Bayram bu dönem resmine örnek olarak gösterilebilir. Sanatçı Türkiye'de oldu u dönem içerisinde manzaralar gerçekle tirmi . stanbul manzaraları yapmı ve genellikle Fatih'te yangın olan yerden çalı mı . Burada surların Haliç'e do ru ini ini bostanlık ve çalılıkları resmetmi tir. Bundan ba ka Pendik'te Kır Kahvesi'nden, Bo az'dan, Akademi'nin çevresinden peyzajları var. Ayrıca Bursa'dan yaptı ı peyzajları da vardır. Melek Celal'in o lu Ziya Sofu'nun koleksiyonunda Lévy'nin *Haliç Manzarası* adlı çalı ması yer alıyormu . Hakkı Anlı, Léopold- Lévy'nin açık havadan ve yangın yerlerinden resim çalı masının yeti tirdi i pek çok genç ressam tarafından da uygulandı mı ve zaman zaman ö rencilerinin hocayı takip ettiklerini belitmi .

Tiraje Dikmen Lévy'nin iki türlü imzası oldu unu, bunlardan ilki ismi ve soy isminin el yazısıyla yazılı ı oldu unu, ikinci imzasının son dönem resimlerinde ve L.L biçiminde oldu unu belirtti.

Léopold-Lévy'nin ilk atölyesinin adresi 112 Rue D'Assas, Paris. stanbul'a geldi inde, ilk önce Bruno Taut'un Otaköy korusundaki evinde, daha sonra El-Irak apartmanında ve Sakıza acı 33, Kilise Apartmanı'nda atölyeleri olmu tur.

Léopold-Lévy'nin büyük boyutlu çalı malarına örnek olarak, Bo aziçi Resmi, son dönem yaptı ı resimlerden Güney Fransa'dan yaptı ı resmi ve yine 1934 yılında Normandiya transatlanti i için yaptı ı yemek salonu resmini göstermi tir.

Léopold-Lévy'nin terebentin ile çalı tı ını aktarmı tır. Ferruh Ba a a ve Fethi Kayaalp görü melerinde yer alan tekniklerin belki birkaç resmi için geçerli olabilece ini bildirmi tir.

Yine sanatçının son sergisi ile ilgili olarak bir yazıyı Türkçe'ye çevirerek aktarmı tır: "...Lévy daimi bir öhrete sahipti. kinci Dünya Sava ı'nın patlamasından birkaç ay önce stanbul Güzel Sanatlar Akademisine tayin oldu. Olaylar nedeniyle sava bittikten sonra Paris'e gelebildi. Atölyesini geri aldı. Felaketlerde ölmemi olan arkada larını buldu. Son yıllarda yaptı ı resimler sava öncesi yaptı ı eserlerinden çok farklı. Öyle ki bunlarda trajik bir büyüklük var. Muhakkak Léopold-Lévy bütün olanaklarını, kendinde olan olanakları ve iç bilgiyi de payla tı. Ressam ve gravürcü, çok kültürlü, espri adamı ve çok iyi bir arkada "

Sanatçı, ölmeden altı ay önce stanbul'a gelmi , Park Otel'de kalmı ve Karaköy'de eski ö rencilerinden bazılarının da yer aldı ı bir toplantıya katılmı bu toplantıya Ruhi Su sazıyla e lik etmi tir.

3. RESSAM MÜMTAZ YENER LE GÖRÜ ME

Mümtaz Yener ile görüşme, 07.12.2005 tarihinde gerçekleşti. Sanatçı evinin küçük bir odasını kendi atölyesi olarak ayırmış ve resim yapmaya devam ediyordu. Atölyesinin bütün duvarları, kendi resimleri ile kaplı ve evinin bütün koridorları ve salonu da aynı şekilde. Erken yıllara tarihlenen bir tane portresi var, Akademi'deki model kadın portresi. Gelecek ay 5 Ocak'ta Mümtaz Yener'in Yapı Kredi Kazım Ta Kent'te bir sergisi açılacak ve bir katalogu yer alacak.

Mümtaz Yener Atölyesinde

Nazmi Ziya çok iyi bir adamdı. Nazmi Ziya Akademi'ye ilk girmek istediğinde desenlerine bakarak, "Sen ressam mı olmak istiyorsun" diye sorar. Mümtaz Yener "Kısmetse Hocam" diye yanıt verir. Bunun üzerine Nazmi Ziya "Mesleğini iyi seçmişsin ama memleketini iyi seçememişsin" diye yanıt verir. Nazmi Ziya çok ilerici bir ressamdı ve Türkiye'de ressam olmanın zor koşullarını

anımsatıyordu. Nazmi Ziya Galeri bölümünün hocasıydı. Nazmi Ziya'nın hocaların hocası falan gibi bir pozisyonu vardı. Yaptı ımız eylerde bir yanlılık olursa o do rusunu görür ve düzeltirdi. Hepsinden ya lı ve çok iyi bir hocaydı. Hikmet Onat kendi havasında bir ressamdı. Çallı brahim Bey ha arı, yaramaz bir ressamdı. Esprili, alaycıydı, ona buna sata ır, rakısı cebinde dola ırdı. Vallahi diye söze ba lardı. Fena de il ama i te öyle olsa daha iyi olur filan derdi.

Hangisi iyi bir e itmendi?

Kendine göre hepsi iyiydi. Her hocanın kendine göre bir özelli i vardır. Zeki Kocamemi, marangozdu. Resim yaparken marangozlukta ö rendi ini de bırakmamı . Zeki Kocamemi ressam oluyor fakat marangoz gibi resim yapıyor. Mesela, bize anlatmak için evladım derdi, bir insan kolu, nedir o. Bir cisim derdi ama marangoz gibi anlatırdı. Kol böyle görünüyor ama esasında onun bir kütlesi var derdi. Kolun yanındaki düz çizgi de il yüksek ve alçak kısımlarıyla bir kütle oldu unu bir silindir oldu unu belirtin derdi. Resim bu kütleyi ifade etmeli, hacmi olmalı derdi. İk gölge ile silindirik bir hale getirebilirsiniz. Bu hattın böyle düz oldu unu kabul etmezdi. (Sanatçı bu sırada resmi üzerinde uygulamalı bir biçimde anlattı) Marangozlu unun harekete geçi iyle hacmi, kütleyi dü ünüyordu.

Léopold-Lévy geldikten sonra bütün ö rendiklerinizi unutun imdi demi do ru mu?(Kızının sorusu) Evet öyle dedi.

Siz, Nuri yem, Ferruh Ba a a, Avni Abra , Selim Turan ile aynı atölyede miydiniz?

Nuri yem Hikmet Onat'taydı. Selim Nazmi Ziya'daydı. Ben Nazmi Ziya'daydım. Sonra ben Çallı brahim Bey'e geçtim.

Léopold-Lévy atölyesinde kaç yıl bulundunuz? Kendisini, hocalı ını nasıl bulurdunuz? Nasıl çalı ırdı?

Lévy'nin di erlerinden farkı, birincisi Avrupalı olmasından kaynaklanıyordu. Bu bizim için bir avantajdı. Daha artistik daha iirsel eyleri severdi. Hâlbuki Çallı brahim veya Nazmi Ziya böyle de ildi. Daha ziyade atölyeye kapalı kalmı lardı.

Léopold-Lévy hayata katılmı bir adam. Leopold Levy resmi atölyeden kurtarıp, sanatçıya yöneltirdi. Biz Levy'den, Çallı brahim'den ve Nazmi Ziya'dan hepsinden istifade ettik. Nazmi Ziya hesabı kitabı fazla bir adamdı. Örne in yapılan bir resmin ba mı ölçüp vücuda oranlar ve mutlak oranlar üzerinde konu urdu. Mesela, ba ın büyüklü ü boya do ru 7 defa var derdi. Yani yedide biri kafa olacak. nsanı yediye bölersek kafanın büyüklü ü çıkar ortaya derdi. Nazmi Ziya desen bilgisine çok önem verirdi. Çallı brahim desenin yanı sıra ki ili e de de er verirdi. Yani imdi Nazmi Ziya bir adam resmi yaparken, eh bu bir adam diye dü ünürdü. Hâlbuki Çallı öyle dü ünmezdi. Sarho un teki ya da serserinin teki derdi. Çallı'nın bu tarafı kuvvetliydi. Yani artistik tarafı kuvvetliydi. Ötekiler çok nizamiydi, kaideler içinde sıkı mı lardı, o lum bırak, geç unu gibi külhanvari bir ders anlatı ı vardı. Rahat olun derdi, burası resim atölyesi, muhasebe yeri de il derdi.

Sınıf arkada larınız kimlerdi

Biz Nuri yem, Kemal Sönmezler, Ferruh Ba a a, Turgut Atalay, Ha met Akal, Avni Arba ileydik.

Heykel ve resim atölyelerinin ortak dersleri oluyor muydu?

Ortak de il. Resim ve heykel atölyeleri ayrı ayrıydı. Heykeltıra daima kütle dü ünncesindedir, bu nedenle ressamdan farklıdır.

Anatomi dersleri nasıldı?

Anotomi ö renir bir ressam ama yine çiçek resmi yapar, çiçe in de konstrüktif tarafını arar. Ayrı ayrı tüm hocalar hepsi ba ka ba ka ama hepsi ayrı güzeldi. Biz resmimize hepsinden lezzetler katardık. Resim sade artistik bir ey de ildir. e ilmi bir eyler de karı tırmak gerekir. Bazen geometridir. Bazen kitaptır.

Levy paletimizde renkeleri sınırlandırmı tı demi siniz...

Levy Fransızdı, Fransız sanatçısı gibi tavrı resme müzikalite sokardı. Alman resmi tutucudur. Zeki Kocamemi Almanya'da resmi ö renip gelmi ti. O nedenle daha ziyade hesap kitabı fazlaydı. Levy resmi hesaba kitaba kapalı bırakmazdı. Do aya önem verirdi. Do anın insanın iirsel yönlerini aradı. Çallı da resim üzerinde

hesap yapılmasını sevmezdi, Çallı bırak bunu evladım seni i in artistik tarafına bak derdi. Sen ölçüyor, biçiyor ama hesabın içinde kapalı kalıyorsun, artistik yönün kayboluyor falan derdi. Bu bir arkıdır bee derdi. Farzedelim masa ba ında arap içen bir adam, bırak hesabı sarho bu bee onu anlat evladım derdi.

Ak am kuru (Cours de Soir) için hoca olarak Cemal Tollu'nun durdu u söyleniyor...

Hepsi sırayla yaparlardı, bir tek Cemal Tollu yapmazdı diyor. Daha ziyade desen derleri idi. Hepsi bu derslere katılırlardı.

Akademi'nin devrin kültür ortamına katkısı neydi?

Akademi ne olursa olsun i e ilim katar.

Ders araç gereçleri nasıl temin edilirdi? Sava ve yokluk devrilerinde?

Piyasadan satın alırdık.

Kendiniz mi hazırlardınız boyanızı mesela?

Biraz boya yapardık ama her boyayı yapamayız tabi ki. Üstübeç ile ha ha ya mı karı tırıp beyaz boya yapardık. Di er renkleri yapmak zordur, daha çok satın alırdık. Tüp boyasının en iyisini kullanırdık, Rembrandt falan gibi, o zaman en pahalı boyalar bu markaydı.

Akademi'de olan sergiler, d grubu ya da ki isel sergileri nasıl de erlendirirsiniz, ö renci olarak bu sergilerden etkilenir miydiniz?

İndiki Akademi ile bizimki arasında fark var. O zaman akademiye giren her ö renci Nazmi Ziya'nın yanına verilirdi. Orada Nazmi Ziya Yunan heykellerinin resimlerini yaptırırdu talebelere. Yunan heykellerindeki iiri anlatmak istiyorum ben size. Örne in; Venüs'ün güzelli i filan. Talebe verilen ka ıdın ölçülerine alı ırdı. Biz bazen iki ka ıdı birbirine ekleyerek çalı ırdık. Alı ılan ka ıdın dına çıkabilmek için. Ben iki ka ıdı ekleyerek bir misli daha büyük yaptım, ho una gitti onun. O heykelleri yaparken insanı ö renirdik. O heykeller çok do ru oranları olan

heykellerdi. Onlardaki esteti i güzelli i anlardık. Nazmi Ziya kalem elinde daima ölçerdi. Talebeyi yetersiz bulursa bırakmaz, daha desene çalı derdi.

Canlı modelden ikinci yıl mı çalı maya ba ladınız?

Çallı brahim Bey ile birlikte canlı modele geçerdik. Örne in talebe bir bayrak resmi yapar, bayra ı kahverengi yapar, kan rengi var burada derdi, kıpkırmızı boyayı sürerdi. Cesaret verirdi, ö renciye. Kadının teninde kan dola ıyor bunu ver mutlaka, bu insan teni derdi.

Nasıl mezun olurdunuz? Mezuniyette proje teslim mi ederdiniz?

Hepsinden ala ala kendi ki ili ini kurmaya ba lıyorsun. Ben kendi ki ili imi o kadar fazla ileri götürmü lüm ki u makineye bak. Bu dünya resminde yok. Her ressama bu imkân verilmi tir ama hepsi bulamaz bunu. Orada viyolenseli bir insan çalıyor, yukarıda da öyle. Orada makine dü ünüyor. Mesela Nuri yem onu yapamaz bilmez çünkü.

Mezun olanlar yurt dı ına gidiyormu sava dönemine denk geldi i için mi gidemediniz?

Biz gitmedik ama sonradan Fransa'ya gittik. Bizim zamanımızda kimseyi e itime göndermediler.

Daha sonra *Yeniler* grubunun içinde yer aldınız?

O zaman toplumsal sorunlara önem verdik. nsanların kalabalık oldu u çalı tı ı yerler, yaptı ı i ler, sanatın sadece çıplak model olmadı ını anlatmak istedik. Örne in, Çallı çıpla ın resmini yapan resim yapmı sayılmaz, ta ı kıran adam yap bee derdi. Araba iten veya yukarı do ru çıkan veya yüksek bir yerden a a ı inen birisini yap filan derdi. Ressamın hayatla paralel dü ünüp uygulamasını sa larlardı. Ama Nazmi Ziya daha ziyade manzara resimlerine önem verirdi. Galeride bazıları bir yıl bazıları daha uzun süre çalı ırdı. Yunan heykellerinin duru , oranlar, hareket, proporsiyon nispetlerini uygulardık. Bunu anatomi dersi ile birlikte uygularsanız i daha ilmi bir hale girer.

Ben bütün resimlerime fazla figür koyuyorum. Benim kili im öyle. Her resimimde kalabalık vardır. Resimlerimin anlatımcı yönü benim kili imle alakalı. Tek başına olurken bir portre üzerinde de düündürürüm o portreyi, insanı. Örneğin resmi gösteriyor, burada konu an onu dinleyen ve katılan üç kişinin tavrı var burada. Bunun konusu tamamen bu insanların tavrı. Arkadaki manzara, Sarayburnu ya da Adalar olabilir, bir yeri tarif etmez.

“Türkiye’de ressam resim yaptı mı manzara resmi yapmalıdır, diye düünülür. Ben bir sürü insan dolduruyorum tuvalerimin içine. Bazen elli kişi var resimlerimde ya da tek başına düünen adamlar var. (Bu adamlar tek kişili biri fotr apkalı portre, di eri ise kendi portresi. Her iki portrede de eller oldukça büyük resmedilmi . En üstte de bir robot portresi var) Yukarıdaki tuvalde makine var ama düünen bir makine. Robot ama o da düünüyor. Resimlerim kendine mahsus fikirlerle doludur. Burada örneğin robot tezgâha geçiyor, tezgâhta çalı an adam bo ta kalıyor. O robot yapma biri sanki. çiler i lerini kaybediyor.” (Burada sa da mavi elbiseli kadın, fabrikaya gelip i inden olmasını sa layan robotla bir arada verilmi . Arka planda ise patron ki i elinde parasıyla, robotun yanında, kadının arkasında ise i çi arkada ları yer alıyordu.) Mozart ve Bach portreleri de vardı. Bach’inki robot biçiminde parmaklı org çalarken gösterilmi .) Meslek portreleri olarak nitelendirdi im resimler için benim portrelerim diyor ve ben ellerimi resimdeki gibi bir ey anlatırken oynatırım diyor.

Akademi de gravür atölyesini Sabri Berkel mi yönetti?

Nazmi Ziya atölyesi hocanın ölümünden sonra gravür atölyesi oldu.

Akademi’de toplam kaç yıl kaldınız? 8 yıl sürdü. Ben ortaokuldan sonra başladım.

Sınav yapılırmıydı? Resimlerinizi direk göstererek mi girdiniz?

Sınav yapılırdı tabi. Bitirmeyi ö renci önerir, hoca ya kabul eder ya da etmezdi.

4. RESSAM FERRUH BA A A LE GÖRÜ ME

07.12.2005, tarihinde sanatçının Kozyata ı'ndaki evinde gerçekleştirilmiştir.

1943'e kadar Güzel Sanatlar Akademisi, Resim Bölümü, Mimari Bölümü, Heykel Bölümü, ç Mimari ve Tezyini Sanatlar bölümleri vardı. O bölümlerden mezun olanlar, imdi bir tek ben kaldım. Ben 1940'ta mezun oldum. Sonra askerli imi yaptım, 34 ay kesintisiz, sonra döndü ümde hemen akademiye kaydoldum. Dört yıl sonra yüksek bölümden mezun oldum. ki bölümden mezun olan bir tek ben varım imdi. Mümtaz Yener, Fethi Karaka filan onlar mezun olmadılar, bunların arasında Ha met Akal vardır yüksekten mezun olan. Turgut Atalay ve Nuri yem en önce mezun olanlardandır. İlk mezun olanlardan bir grup *Yeniler* gurubunu kurdu.

Ferruh Ba a a Evi'nde

Ben İstanbul'da doğdum. 1922 yılına kadar buradaydım. İlk Mektebe bir yıl kadar gittim. Kumkapı'daki Fransız Kolejine gittim. Orada iki yıl okuduktan sonra ailevi nedenlerle göç etmek zorunda kaldık. Bosna'ya gittik ve orada 14 sene kaldım. Orada ortaokul, liseyi(cimnazyum) bitirdim ve teknik okuluna kaydoldum. Teknik okuldan 1934'ün sonunda mezun oldum. 1935'te İstanbul'a geldim. İstanbul'da aşağı yukarı 1 yıla yakın uçak fabrikasında çalıştım. Beşiktaş'ta Nuri Demirel'in uçak fabrikası vardı, Almanlarla beraber çalıştım. Çoğunlukla planör yapıyorlardı. Bir tane motorlu uçak yaptılar o da o yıl kaza geçirdi. Avni Arba'nın mühendis dayısı boynunu kırdı, sonra bu fabrika da yıkıldı. O sırada ben Akademi de yolumun üzerinde olduğundan uşruyordum arasına. Herhalde resme hevesim vardı. Çünkü daha cimnazyumda okurken, desenler çizmiyordum, sonradan 1975'te yeniden gördüğüm bir arkadaşım, dedi ki, ya sen dedi o zaman çizerdin resimleri kâğıt üzerine, ben onları iki dinara yani çok ucuz bir paraya satıyordum, bir dinar sana bir dinar bana, diye. Böyle bir olay olmuştu.

Sarayeva'da 70'lerde bir sergi açtımda, bir büyük elçi, gene o zamanlar gençti imizde lise zamanında uçurtma uçurturduk, uçurtmaları diyor ki onbeş yirmi uçurtma olurdu ama seninki başka renkte, başka güzellikte olurdu. Hep bakardık onları seyrederdik diyor. Demek ki resimle böyle bir ilişki kim oluyordu.

İlk girişte Nazmi Ziya ile çalışmaya başladım. O sıralar Nazmi Ziya desen öğretiyordu. Çok ciddi ve çok bilimli birisiydi. Resim hakkında bilgiler verirdi. Çok faydalandım Nazmi Ziya'dan. Sonra bir yıl onunla çalıştıktan sonra yaşılaboyada Zeki Kocamemi'ye geçtik. Kocamemi ile yüksek bölümü bitirene kadar uzun bir süre çalıştık. Bu arada Profesör Lévy de Avrupa'dan geldi. 1937'de Resim'de Léopold-Lévy, Heykeltiride Belling, (Avrupa için de çok önemli) bir heykeltiride, çünkü kübizmi heykeltiride tam olarak uygulayan yegâne heykeltiride. Sanat Tarihi'nde böyle geçiyor. Ondan çok faydalandım ben. Nedeni de daha ziyade ben teknik okulu bitirdiğimde dizaynım kuvvetli idi. Konstrüktivizmi de o nedenle benimsedim. Zeki Kocamemi'den konstrüktivizm üzerine dersler aldım özel olarak da konularımız, çalıştığımız oldu. Çok faydalandım kendisinden. Akademi'den 1939-40'ta mezun oldum.

Mezuniyet sınava tabi miydi?

Tabi. Önce mitoloji, estetik, sanat tarihi, perspektif, geometri, anatomi. Anatomide gidiyorduk, morga gidip çalı ıyorduk. Haftada bir kez çalı ıyorduk. İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Cerrahpaşa Hastanesi'nde, morgta kemikleri adaleleri analiz ediyorduk, çiziyorduk, albümlerimiz oldu.

Sonra 1937-38 yıllarında Léopold-Lévy'nin atölyesine geçtim ve oradan mezun oldum 1. sefer. Sonra askerli imi yaptım 1941-42-43'te. Askerli imi Halıcıoğlu'nda yaptım. O sırada İkinci Dünya Savaşı vardı. O nedenle 40'ta mezun oldum zaman Cemal Tollu geçici kuruldaydı. Çıktıktan sonra bana geldi tebrik ederim dedi, hadi Avrupa'ya gidiyorsun kazandın. Birincilikle mezun oldum ve Avrupa'ya gideceğim söyledi. Ancak 15-20 gün sonra İkinci Dünya Savaşı tam olarak Avrupa'da patladı. Benim durumumu daha sonraya bıraktılar, sonra da olmadı ben askerdim filan. Bu nedenle Avrupa'ya gidemedim, bir yerde daha iyi oldu.

Léopold-Lévy Güzel Sanatlar Akademisi'ne veya sanatınıza katkıları neler oldu tur?

Léopold-Lévy, o zaman için Avrupa'nın sayılı ressamlarından biri. Segonzac'ın arkadaşı. Segonzac da daha çok gravür, baskı yapıyordu ve Lévy ile beraber çalışıyorlardı. Lévy bu yönde Paris'te birinci sırada yer alıyordu. Renkleri biraz abartılı gibiydi ama çok transparan ve çok siyah beyaz kontrastları vardı. Lévy yaptığı resimlerde başka ressamlar gibi yağ kullanmaz benzin kullanırdı, boyayı eritmek için o da boyayı, boyanın yağını tamamen yok ediyor ve resme transparanlık yapıyordu. Resim bir aya iki ay kurduktan sonra üst üste vernik çekiyordu, böyle cam gibi. Renkli vernik, çok effaf ve renkli oluyordu resimleri. Tabi beniliyordu, ama Avrupa'da ressam olarak pek fazla yer almadı. Bunun nedeni de yeni düüncüye, kavrama girmediydi. Avrupa'da o sıralar, Picasso, Matisse, Braque önde gidiyordu, modern sanat kübizm geliyordu. Soyut resimde hafif balamı tı. Daha 20'den başlayordu soyut temalar.

Sınıf arkadaşlarınız kimlerdi?

Sonra 1947 yılında ikinci sefer mezun oldum. te orada da yeniden nazari dersler, nü, kompozisyon, o zaman 15 ki i mezun olduk. Bu mezunlar arasında Turgut Atalay var, Nuri yem var, bir Bulgar kız vardı, Anitta Daruva, adlarını unuttum, 10-15 ki i kadar mezun olmu tuk. Agop Arad, Ha met Akal, Afganistanlı Aziz Bey de o sırada mezun olmu tu. Korutürk'ün hanımı da devam ediyordu.

Akademi'nin müdürü o yıllarda Burhan Topraktı de il mi?

Burhan Toprak'ın Akademi müdürlü ü 1943'ten sonra de i ti. Melda Ba man'ın babası, Akademi'nin müdürü oldu.

Atatürk, müzenin ve konservatuarın kurulmasını sa ladı.

Akademi yangını hakkında

Akademi'nin üst katı, yukarısında bir cami var, herkes oraya toplandı. Akademi'yi yanarken seyretti herkes. Hiçbir ey kurtulmadı. Büyük büyük resimler, kopyalar vardı, çok sayıda heykel vardı. Zeki Kocamemi, Cevat Dereli, Bedri Rahmi ve d grubu üyelerinin hepsinin atölyeleri yandı.

D grubu üyelerinin atölyelerinin olması hangi yıllar?

öyle ki Lévy geldikten sonra, Levy'den önceki Çallı, Feyhaman Duran, Nazmi Ziya, atölyeleri vardı. Lévy geldikten sonra, yeni atölyeler kuruldu ve Cemal Tollu, Nurullah Berk, Cevat Dereli, Zeki Kocamemi, Ali Avni Çelebi, Ankara'dan Sabri Berkel geldi, o da gravür atölyesini kurdu. Lévy'nin kendine ait bir atölyesi vardı, ama Lévy, hergün bir atölyesini ziyaret ederdi. Arkasında bütün o asistanlar, onlar da hep atölyede dola ırlardı. O zaman profesörlük vs. yoktu. Örne in, adi Çalık'ın sözü ilginçtir; “Yahu bir sabah uyandım ki baktım profesör olmu um.

Gece dersleri varmı bir de...

“cours de soir” yani gece dersleri, özellikle Zeki Kocamemi çok gelirdi. Di erleri de sırayla katılırdı. Cemal Tollu, Ali Avni... Nurullah Berk pek gelmezdi. Zeki Faik zer; onun ressam oldu unu dahi bilmiyorduk, foto raf atölyesinde idi.

kinici sene galiba canlı modelden çalı ılırmı atölyede...

Canlı model ço unlukla ikinci sene ba lıyordu, ço unlukla ama biz birinci senede ba ladık. Bilhassa “cours de soir”a, gidiyorduk, birinci sene her ak am. Burada bir ya da iki model duruyordu daimi olarak. Bazen ayrı ayrı bazen kompozisyon olarak üç model oldu u da oluyordu. Canlı modeller arsında erkekler de vardı, örne in hatırladı ım ayakkabı boyacısı brahim var. O çok zayıf iskelet gibi bir adamdı. Epey model vardı. Yakla ık 10-12 tane model vardı.

Mezun olduktan sonra Basın Yayın Genel Müdürlü ünde çalı tım, memur olarak. 1949’un sonunda ayrıldım oradan. Serbest çalı tım. 1952, 53, 54 yıllarında Taksim’de Yeni Kolej diye bir lise vardı. Orada üç sene resim ve sanat tarihi dersi verdim. Onu da bıraktım. 1970’e kadar serbest çalı tım. 1970’te çe itli atölyeler kurulması istendi halı, fresk, ta baskı, mozaik, vitray, atölyeleri bu yıllarda kuruldu. Bana bu atölyeleri kurma görevi verildi, vitray ve mozaik atölyelerini ben kurdum. Ben daha 1950lerden ba layarak, ya lıboya resme bir katkı olarak, mozaik çalı malara ba lamı tım. Sonra 1960’larda galiba Bedri Rahmi ile beraber, vitraya da ba ladık. 1970’lerde kurulan atölyelere de beni dı arıdan aldılar. Vitray ve mozaik atölyeleri kurmayı ve yönetme olarak 1980’e kadar 10 yıl, ö retim görevlisi olarak devam ettim. 1980’de emekliye ayrıldım. 1980’de Bozcaada’ya gittim. 1960-70lerde Marmara Adasına giderdik. Orası da güzeldi. O zaman kalabalık yoktu. Bir ba evi satın aldık, Marmara Adası’nda. Sonra Bozcaada’da epey uzun seneler kaldık, 10 sene öncesi su so udu bize göre. Sonra Mersin’den ba layarak sahilden geldik, o sırada Foça’ya da u radık. Foça içerde kalıyor bir türlü u rayamadık. Eski Foça rahmetli Avni Arba da orada kalırdı. İlk gitti imizde pahalıdır diye bakmadık, cadde üzerinde iki katlı bir yapıydı. Kısa bir süre sonra yeniden gittik, o sırada hoparlörlerden Carmina Bruna çalıyor. Nermin de çok seviyor. Belediye çalıyor herhalde dediler. 10 yıldır orada bahçeli güzel bir evimiz var. Bazen çiçeklerle toprakla u ra ıyoruz. Bir altı ay kadar Foça’da kalıyoruz.

Peki Akademi’de bilgi ve deneyiminin en çok yararlandı ınız hoca kimdi?

imdi bütün çalı anlarla ilgileniyorduk. Ba ta Nazmi Ziya, çok ciddi çok fazla i ini bilerek, nasılımı niçinini anlatarak gösteriyordu. Desenleri her gün gelip kontrol ediyordu, uzun bir fırçası vardı ve onun yardımıyla düzeltirdi. Bizim

çizdi imizi siler, üzerinden yeniden yapar ve do ru olanı gösterirdi. Ço unlukla kol ve bacaklarda hatalar olurdu. Daha sonra Zeki Kocamemi gelir, Kocamemi ile konstrüktivizmi, daha önce kendim de Cezanne'ı Malevich'i incelemi oluyordum. Kocamemi de Hofmann ile çalı mı , onunla beraber, birkaç gün çalı tık, sonra Lévy geldi ama, Lévy geldikten sonra yine ba ka atölyelere de ben isteyerek katılırdım. Belling'in çalı malarını çok yakından takip ediyordum. Çünkü Belling Avrupa'da da kübizmi en iyi uygulayan heykeltıra lardandı. Geçen yüzyılın, Berlin'de yapılan bir kongrede geçen yüzyıla damgasını kübizm vurma . Picasso vurma , ancak bence Picasso'dan önceleri var veya aynı zamanda Braque'da, Matisse'de çok önemli ve daha birçokları. 20.yüzyıl boyunca pek çok akım ve sançtı var ve bunların katkıları da çok önemli.

Ben Avrupa'ya gidip çalı madım. Ama 1933-34 yıllarında Cezanne'ın kitabını ki Türkiye'de o zaman bu kitap yoktu, Yugoslavya'da inceledim. Teknik okulda tasarım üzerine çalı tı mda, kübizme do ru yöneldim, 1945lerden sonra. 45lerde çalı tı m bazı resimler var, tamamen geometri belli oluyordu, o resimlerde. 49'da devlet Resim Heykel Sergisine bir tane böyle resmimi gönderdim, birincilik ödülü aldı. 50'de ise tamamen soyut sanata yöneldim, non-figüratif resim yaptım. 60'larda Venedik Bienaline gönderdi im resim, be enildi ve Floransa'daki Bienale ki isel davet aldım, ekonomik nedenlerle, katılamadım. Çünkü onlar resimleri gönder dediler, oysa bilmiyordum tabi burada talyan sefaretinden yardım alabilece imi.

Bu 45'ten sonra kübizm kavramı bazı resimlerimde belli oldu. Daha sonra Sao Paulo Bienali'ne bir resmimi gönderdim. Daha sonraları da yurtdı nda Amerika'da, Newyork'ta bazı sergilere resimlerim katıldı. Ama 1970'ten sonra tamamen geometri üzerine çalı malarımı yönelttim. Çünkü bana göre, bu kübizm sonra, öbür çalı malar hepsi Amerika ve Avrupa'da ke fedilmi , yapılmı tı. Ben de Çin sanatından çok faydalandım. Bilhassa transparanlı mı çok seviyorum Çin'in. Geometri'ye kendimi verdi imde, daha ziyade tarihten faydalaniyorum, mesela, nkalar Amerika'da, Mısır var, bizim Selçuklu sanatımız var, sonra Kâbe var. Kâbeyi hiç almıyorlar, hâlbuki Kâbe bir küp ve bahçesi de, alanı da dikdörtgen, tam bir kübik eser. Bu nedenle onun üzerine daha ziyade üçgenlerin kesi melerini ara tırarak, kompozisyonlar olu turuyorum. Ço unlukla açık renk içinde

çalı malarımı sürdürüyorum, çünkü 11'in etkisi var. Akdeniz'in 11'i parlaklığı etkiliyor tabii resimlerimi.

Kare'deki sergisi ve Akatlar'daki karma sergisi üzerine olan i lerini anlattı. Bu sene çok çalı tı ından söz etti. Modern Müze'de 8-10 resmim var, 6 tane daha önceden vardı, reproduksiyon için benden slâyt istediler baskı yapmak üzere. Daha çalı malarımızı sürdürmek istiyoruz. Deniz çok faydalı oluyor.

Duvarınızda yer alan portreler Akademi'de yaptıklarınız de il mi?

Duvarıda dört portre var ve Avni Abra ve Selim Turan'ın ve Mümtaz Yener'inkileri ile benzerlikler gösteriyor.

Bu sırada Nermin Ba a a'da Akademi ile ilgili bilgi verdi. Ben de akademi'deydim 40'larda ve orada tanı tık. Benim atölyemde Ne et Günel, Fethi Kayaalp vardı. Ayrıca kütüphaneden söz etti, kütüphane çok zenginmi özellikle Nermin Ba a a a tekstille ilgileniyormu ve orada çok güzel kaynaklar bulmu .

5. RESSAM AL DURUKAN LE GÖRÜ ME

04.02.2006 tarihinde Caddebostan'daki evinde gerçekleştirildi.

Ben 1944-45'te Akademi'ye girdim. Biz galeride iken savaş bitti. O zaman Lütfü Kırdar İstanbul valisi, Burhan Toprak müdüdü. Ben Akademi'yi gezmeye gelmiştik. Geldi bizim galeriye. O gelince herkes çekildi ben ortada kaldım, pencereye kadar ilerledim. Ondan sonra baktı, bizlere; “kaç aylıksınız” dedi, ben gayri ihtiyari “üç” diye söyledim. Neyse güzel güzel çalın filan dedi ve gitti. Sanatseverdi kendisi. Sergileri, konserleri doluyordu.

Léopold- Lévy, atölyenize gelir miydi?

Léopold- Lévy resim bölümü başkanı olarak gelir, atölyeleri ziyaret ederdi. Galeri'ye de o zaman Seyfi Toray gelirdi. Léopold- Lévy anlatır, o, tercüme ederdi, Tiraje Dikmen de tercüme ederdi. Genellikle profesör diyor ki diye cümle başlardı. Lévy'nin daha önce kendi atölyesi varmış, ancak bizim devrimizde Resim bölümü başkanı olarak görev yaptı. Ondan sonra Nuri Yem, Turgut Atalay, Ferruh Başa, Selim Turanlar o atölyedendir. Sonra Lévy o atölyeyi bıraktı. Daha doğrusu bizim atölye ile birleştirildi. Odası, bizim hemen yanımızdaydı. Eskiden merdivenden çıkılınca tam karşıya gelen oda onun odasıydı.

Biz de galeriden sonraki yıl atölyeye geçiyoruz, ondan sonra birisi geldi yanımıza, tabii biz hocamızı tanımıyorduk daha, çocuklar toplanın toplanın, unu uraya koyun filan diye emirler veriyor. Meğer o hocamız Zeki Kocamemi idi. Bizim Zeki Çakaloz adlı arkadaşımız vardı, rahmetli oldu, hoca ona sordu: “Önceki atölye başkanınız kimdi” diye, biz “Zeki idi” dedik. Hocamız “sen de Zeki ben de Zeki dedim, biraz alakalı”, sonrasında atölye sorumlusu Zeki oldu ve biz de hocamızla derslere başladık.

1948 yılının Haziran'ında Resim bölümünün hiçbiri mezun olmadı. Lévy'nin atölyesi ortadan kalktı ve bizim atölye ile birleştirildi. Mezun olmayanlar Lévy öğrencileri idi. Ondan sonra yeniden konkur açıldı ve bizden önceki nesil Akademi'den mezun olabildi. Birkaç kişi kaldı. Lévy ile bizim dönemin irtibatı çok güçlüydü, daha çok eleştiriler vermek üzere haftada birkaç kez gelir, çok az şey

söylerdi. Ben daha sonra Levy'yi Paris'te gördüm. Bir kafede kar ıla tık, orada baya konu tuk, tabi burada konumumuz farklı idi biz ö renci idik onlar hoca.

Galerinin ertesini yılı atölye hocalarımızla çalı acaktık. Biz Akademi'ye gelmezden önce dı arıda sadece Çallı'nın ve Feyhaman Duran'ın atölyelerini bilirdik. Hadi hoca bana dedi ki "Sen Çallı'ya geçersin, Feyhaman'ın atölyesinde daha çok kızlar olur" dedi. Onun için biz Çallı'ya filan gitmeyi beklerken, Zeki Kocamemi ile çalı maya ba ladık ve bu ismi ilk defa duyduk. Çünkü hocanın atölyesi yoktu. Maa ını teknik atölye diye bir ey uydurmu lar, oradan alıyordu. A a ıda marangozhane gibi bir yer vardı, orada çalı ırdı kendisi. Okulun bazı hocaları da aynı konumdaydı, çalı tıkları yerde kadro sahibi de illerdi. Cevat Dereli de, Seyfi Toray da ba ka yerlerden maa larını alırlardı. Kadro sorunu vardı o zamanlar, imdiki gibi bolluk yoktu her anlamda. Zeki Faik ilk olarak Foto raf Atölyesindeydi, Afi Atölyesine de baktı. Kemal Temizer de vardı afi te. Zeki Faik zer müdür olduktan sonra, kompozisyon atölyesini kurdu ve böylece kendine ait bir Resim atölyesi kurmu oldu.

Zeki Kocamemi Atölyesi'ne sizin döneminizde kimler vardı?

Benden ba ka Adnan Çoker, Zeki Çakaloz, rahmetli oldu Orhan vardı, o, orta kısımdan sonra ayrıldı. Ben liseyi bitirdim, ondan sonra Akademi'ye girdim. Hatta iki müdür muavini vardı, Ramiz Bey ve Refik Bey diye. mtihana girdikten sonra meraktayız, acaba imtihan ne oldu kazandık mı diye. O zaman evlerde telefon filan yoktu. Hadi hoca ile Maksim'e gittik, oradan müdür muavini Ramiz Bey'e telefon etti. Kar ı taraftan kazanmı cevabını aldık. Askerden mi kaçıyor isterse Tıbbiye'ye de girer demi , o olgunlu u da var demi . Bizim zamanımızda askerden kaçmak için akademinin çe itli bölümlerine girerlerdi. Dönelim atölyemize Çanakkaleli Lütfü Günay, sonra Nevzat diye bir arkada vardı, o da orta kısımdan ayrıldı. Sevim Erman, Güzin, Selma, misafir ö renci olarak Azra Hanım vardı. Biz 23 ya larında iken o hanım kırk ya ındaydı. Naile Akıncı da bizim sınıftaydı. Adnan Varınca da bizdeydi, sonra Bedri Rahmi'ye geçti. Zeki Faik'in o lu da bizim atölyedeydi, ilk sene misafir olarak geliyordu. Nurhayat, imdi Kalamı 'ta oturur, Pahidar bizim arka sokakta oturur, Semra vardı, sonra Kemal Bilensoy geldi, o 47'de geldi. Kemal

Da han ile Kemal Artu vardı. Bu üç Kemal'e has Kemal, kos Kemal ve os Kemal diye isimlendirirdik. Kemal Bilensoy Fransızca os kelimesini çok kullanırdı bu nedenle ona o ismi takmı tık. Di er iki Kemal Beyler ise bizden büyüktüler vaktiyle Akademi'nin orta kısmından mezun olmu lar, Yükseni bizimle bitirdiler. Ayrıca Sabri Erimel, Yılmaz Merzifonlu, Mahmut Tecimer, Rü tü Arslan, Zeki Faik zer'in gelini Nil, Yüksek kısma devam eden Hulusi Mercan ve Ragıp Gökçen de vardı. Eskiden diploma Avrupa konkurunu kazanma ile verilirdi ve onu kazanan mezun olurdu. O zamanın Akademisi'nde en de erli hocalar ise bizim hocamız Zeki Kocamemi ve Cemal Tollu idi. Bu ki iler herkes tarafından takdir görürlerdi.

Modlaj atölyesi ilk senede liseyi okuyan ki iler, hem tarih co rafya gibi kültür derslerini alıyorlar, hem de sanat derslerini alıyorlardı. Benim gibi lise sonrası gelenler, sanat tarihi, mitoloji, perspektif, anatomi, modlaj bu be tane dersi o ilk galeri senesinin sonunda vermek zorunlulu u vardı. Veremeyen atölyeye geçemezdi. Modlaj atölye hocamız ise Hadi Hoca'ydı. O zaman heykel ubesinin ba ı Belling'ti. Anatomi derslerine Nurettin Ali Berkol girerdi. Berkol ordinaryüs profesör ve hocaların hocasıydı. O zaman asistanları Zeki Zeren ve biri daha vardı. Tıbbiyede ders veriyor, orada tabi hiç çıt mit yok, alı mı adamca ız. Ama bizimkiler i in gırgırında. Sene sonunda Anatomi'den imtihana girece iz, baya da kitap okurduk, ben hala unutmadım bu bilgileri. Her kemi in kenarındaki çıkıntıya kadar bilirdik, kemiklerin isimlerini ö renmi tik. Uygulama yapardık, bir keresinde hastane morguna gittik. Cesetlerden birine kancayı takıp, çekti, bize onun üzerinde dersi gösterdi. Sınıfta hem okur hem de çizerdik. Sene sonunda imtihana girdi imizde, bizim kulakları çınlasın Lütfü, koca bir kemi i bulup soku turmu , koca bir kemik. mtihanda da o gelmesin mi önüne. Hem desenini çizdirir hem de parçalarının ne oldu unu sorarlardı. Baya baya insan vücudunu etüd ettiriyorlardı. imdi bu dersler, Cour de Soir dersleri filan yok, ama çok önemliydi bu dersler. Perspektif dersimize Mimarlık'tan bir hoca gelirdi o zamanlar genç bir asistandı, sonradan müdür oldu. Sanat Tarihine ise Mazhar p iro lu geliyordu. Estetik bizim zamanımızda yoktu daha önce vardı, o zaman Ahmet Hamdi gelirmi .

Zeki Kocamemi nasıl çalışı yordu?

Rahmetli öyle pek fazla konu mazdı. Gelir bakar, hı, der, sen kenara çekilirsin, o yerine oturur, eline alır, do rudan do ruya düzeltmeye girerdi. Sen ona bakıp ö renirdin orada. Kimi hoca konu ur bizim hoca uygulayarak gösterirdi. Desen görülmeli, hacmi olmalı derdi. Onun anlayı ı kübizmden gelen bir anlayı , Ali Çelebi gibi. kisi de Almanya'da Hoffmann atölyesinden gelmi ler. O nedenle de öyle bir sanat anlayı ları vardı. Atölyeye yeni gelenle mezun olmak üzere olan da aynı atölyede çalı ırdı. Sabahtan ö le kadar model durur ve hangi sınıf ve dereceye dâhil olursanız olun herkes onu çalı ırdı. Desen veya ya lıboya. Ö leden sonra ise serbestti. Ö leden sonra kompozisyon ya da ba ka bir alı a yaparsın senin tercihine kalmı tı. Yine ö leden sonraları Cour de Soir var oraya gidersin. Bizim devrimizde Cour de Soir da ba ımızda duran pek bir hoca yoktu. Model durur, isteyen gider çalı ırdı. Bazen hoca da gelirdi, ama pek anımsamıyorum, hangi hocaların katıldı ını. Daha ziyade kıdemli olan arkada lardan biri modeli yönlendirirdi, genellikle kırk be er dakikalık, bazen be er, onar dakikalık krokiler çizerdik, hareketli çalı malarda.

Zeki Beyden ba ka, Nurullah Berk, Cemal Tollu, Bedri Rahmi'nin atölyeleri vardı. Cevat Dereli, Çallı'nın asistanıydı. Çallı'dan sonra atölyeyi o aldı. Feyhaman Duran falan emekli oldular. Sabri Fettah vardı. Sabri Fettah Yugoslavya'da okumu , gravürü filan çok kuvvetli idi.

Kocamemi'nin bir hoca olarak sanatınıza katkısı nasıl oldu?

Alçakgönüllüydü, bildi ine ben bunu biliyorum demekten ziyade size yakınlık göstererek anlatan biriydi. Tabi ö rencilerin ki ilikleri de önemli. Siz neye yakınsınız, e er onun anlayı ına içgüdünüz yatkınsa, tabi daha çok ba lanıyorsunuz.

Akademi'de bir de ö renci yarımaları olurdu. Katılırdık, onun kar ılı ında o günkü parayla on lira verirlerdi. Bir keresinde boya verdiler. O sene de Akademi yandı bizim boyaların hepsi gitti.

6. RESSAM NAİLE AKINCI LEVY'NİN GÖRÜŞLERİ

04.02.2006 tarihinde sanatçının Fenerbahçe'deki evinde gerçekleşti.

Naile Akıncı rahatsızlığı nedeniyle eğitimine ara verip, yeniden geri döndü. Önce Bedri Rahmi atölyesinde gönüllü olmasına rağmen, Lévy'nin tavsiyesiyle Zeki Kocamemi atölyesine kaydoldu.

Lévy hakkında düşünceleri...

Lévy daha ziyade öğrencinin psikolojik durumuna ve bu durumun sanatını nasıl yönlendirdiğini önemserdi. Lévy'nin zamanında Akademi'de pek çok yenilik oldu, bu amaçla asistanlar aldı kendine. O dönemle modern resme dönüldü. Ondan önceki çalışmalar daha akademikti. Genellikle zayıf olan öğrenciler Çallı ve diğerlerinin atölyesine giderdi. Onlar da iyi hocalardı ama oradakilerin desenleri yoktu hiç. Lévy de Zeki Kocamemi de desene çok çok önem verirdi. Lévy hem bizim hem bizden önceki kuşağın hem de atölye hocalarımızın yeti mesine önemli katkıları olmuş bir eğitimci.

Zeki Kocamemi desende esas olarak büyük parçalar üzerinde duruyordu. Ya desen ya da resimle çalışıyordu. Hocamız ne yazık ki erken kaybettik, hem iyi bir atölye hocası hem çok iyi bir sanatçı hem de örnek alınması gereken bir eğitimciydi.

Akademi'de bazen öğrenci sergileri olurdu. Smet-nönü'nün geldiği vakit bir sergi olurdu.

Naile Akıncı'nın ilk Eyüp manzarasında Leopold Levy'nin etkisi var ve bunu kendisi de onaylıyor. 1954'teki çalışmalarında o öğrenci çalışmalarından uzaklaşarak daha kendine özgü bir tarz geliştirdi.

Akademi'de modeller hakkında...

Bir tane Arap model vardı, ama o modeli kimse paylaşmazdı, hocalarımız falan da. Hatta öğrencilerden birisi arkadaş olup evlendi onunla. Üç modelimiz vardı, onlar geliyordu.

Mezuniyet imtihanları hakkında...

Mezuniyette eskiz yapıyordu onu be enirlerse, ya lıboyaya geçilirdi, daha sonra jurinin kararıyla mezuniyete karar verilirdi. Ben ilk önce Yüksek kısmından mezun olmak için sınava girmek istemedim ancak, e imin zorlamasıyla sınava katıldım ve mezun oldum. Lévy ve Kocamemi ile çalı madan evvel foto raf gibi çalı ıyorduk. Hatta benim bir desenim var gözlerime inanamıyorum. Hocalarımız desende ara tırmalara çok önem veriyordu ve bizi de öyle yönlendirdiler ve bu bizim çalı malarımızda önemli bir dönüm noktası oldu. Mezuniyet çalı masının eskizi ve desen çalı ması Naile Akıncı'nın duvarında yer alıyor, onun büyültülmü ü de Cengiz Akıncı koleksiyonunda bulunuyor.

Hastalı ı sonrasında Akademi'deki ikinci ö rencili i...

Ben Akademi'ye yeniden döndü ümde sınıf arkadaş larımın ço u benden gençti. Kemal Bilensoy, Ali Durukan, Ha met Akal gibi ressamlarla birlikte çalı tık. Ha met Akal çok kuvvetli idi. Avni Arba filan ile ilk girdi im devrede aynı atölyede çalı tım. Bütün sınıfın, -hemen hepsi *Yeniler* grubunda yer aldılar- desenleri çok kuvvetli idi. Benim ö rencilik yıllarıma ait resimlerimin ço u akademi yangınında yok oldu, bu nedenle ö rencilik dönemine ait az sayıda resmim var.

Akademideki dersler üzerine...

Modlaj dersimize Hadi Bara gelirdi. Hadi Bara da çok de erli bir insan iyi bir hoca idi. Gravür atölyesi vardı Sabri Fettah yönetirdi, ama ona pek gitmedim. Cemal Tollu "Resim nankördür. 25 gün bırakın eliniz bir daha varmaz" derdi. Çok haklıydı ve ben onun bu sözünü hiç unutmadım, belli bir disiplinle ara vermeden resim yapmaya çalı tım. Bir de Sanat Tarihi dersimize Mazhar evket p iro lu gelirdi. Ondan önce Ahmet Hamdi Tanpınar da dersimize gelirdi, ancak onun ifadesi çok güçlü de ildi. p iro lu'nun anlayı ı daha etkili olurdu. Perspektif derslerimiz vardı ona da teknik üniversiteden bir hocamız vardı o gelirdi. Burhan Toprak da girdi bir dönem bu dersimize. Edebiyat dersimize ise Necip Fazıl Kısakürek giriyordu. nkılâp Tarihi dersimiz vardı.

Sizin en çok yararlandığınız hoca hangisi oldu?

Benim en çok yararlandığım hoca, Zeki Bey'dir. Onun sanatının epey etkisinde kaldım. Zeki Bey'den öğrendiklerim çok iyi temellerdi ve hep o yolda yürüdüm. Bir de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir sözü vardı: “ İstanbul çok güzeldir. Ama tuzağına düşüp kartpostala kaçmayın” derdi. Ben de hocamızın bu sözüne hep dikkat ettim. Daha ziyade manzara çalı tım ama bunun dışında balıkçılar, nüeler de yaptım. En son bir nü çalı mam oldu.

7. RESSAM FETH KAYAALP LE GÖRÜ ME

22.02.2006 tarihinde Fethi Kayaalp'in Moda'daki evinde gerçekleştirildi.

10 Ekim 1940'ta Akademi'ye kaydımı yaptırdım. Ama daha ilkokuldayken Akademi'ye gitmek tek amacımızdı. O zamanki adı Sanayi-i Nefise'ydi. Evvela Kabata Lisesi'nde çalıştım. Sonra Hüseyin Bilişik diye bir ressam vardı mahallemizde. Onun hocasının vasıtasıyla Akademi'ye girdim. Bir sene geçmişti. O nedenle beni ilk olarak misafir öğrenci olarak kabul ettiler. Benim girdiğim dönemde Lévy gelmişti. Sadece Lévy değil, hem mimarlık, hem heykel, hem resim hem de süsleme bölümüne yabancı hocalar gelmişti. Lévy yanılmıyorsa 1936 yılında, Kültür Bakanlığı Vedat Nedim tarafından (daha sonra bunu düzeltti) getirildi. Aslında Derain getirilmek istenmişti fakat Derain gelmemi ve kendi yerine Lévy'yi göndermişti.

Fethi Kayaalp Evi'nde

Evet, Lévy bizim zamanımızda bölüm başkanıydı. Yani ben mezun olana dek Resim bölümü başkanlığıydı. Diğerlerinin de özel atölyeleri vardı ama bütün diğer atölyeler Levy'ye başkanlığıydı. Çallı, Feyhaman Duran ve Hikmet Bey'in atölyesinin başkanı olanlar. Onlar ayrı bir gruptu. Hikmet Bey'in asistanı Ali Çelebi, Feyhaman Bey'in asistanı Ayetullah Sümer'di, Cevat Dereli de Çallı'nın asistanıydı.

Berlin tarafta esas büyük ana binada olan Lévy'nin asistanları ona aynı zamanda Fransızca tercüme de yaparlardı. Nurullah Bey'in Fransızcası çok iyiydi. Bedri Bey ve Cemal Tollu'nun da. Cemal Tollu, Nurullah Bey, Sabri Berkel, Bedri Bey, Zeki Kocamemi, İsmet Bursalı, onlar sonradan Seyfi Toray ile birlikte geldiler. Bunlar Levy'nin asistanlarıydılar. Levy'nin ayrı bir atölyesi (pentür) vardı. Zaten diğer atölyeler (asistanlarınki) desen atölyesiydi. Bizi ilk Galeriye alırlardı. Galeride belli bir zamanda gelirdik, formasyon kazandıktan sonra boya atölyesine geçirdik. Ama ilk başta böyle olurdu:

Evvvela ornemanlardan, ondan sonra tek el filan, ondan sonra büst, büstten sonra tors, torstan sonra tam vücuda geçilirdi. Bunlar alçıydı. 2-3 sene desen çizilirdi orada. Girdiğim yıl galeride denenen büyük bir atölye vardı ve perde ile iki bölüme ayrılmıştı. Bir bölümünde canlı modelden çalışılıyordu. Diğer bölümde antikten çalışılıyordu.

Benim girdiğimde Galeride Naile Akıncı, İsmet Dikmen, Hüseyin Bilişik, Saliha vardı, Suna diye birisi vardı, Nasip İsmet vardı. Ben onları girdiğim zaman arada buldum, yani benden önceydiler. Perdenin diğer kısmında (canlı model) Nezet Günel, Hammet Akal, Mukaddes Erol, Müreccel Küçükaksoy, Kemal İnce, Cezmi Tuncel. İmdi hatırladıklarım bunlardı ve onlar canlı modele geçmişlerdi. Saydığım bu kişiler antikten çalışmaya tamamlanmışlardı ve gerçekten desenleri çok kuvvetliydi. Hammet ve Nezet, sonra Mukaddes Erol, ayrı bir desen anlayışı vardı onun. Lévy de onu çok beğenirdi. Keşke pentür yapmasaydı. O atölyedekiler Lévy'nin gözdesiydi. Nezet'in de deseni çok kuvvetliydi. Hammet o atölyede pentüre geçmişti ve onun da deseni çok kuvvetliydi. Oraya Cemal Tollu bakıyordu. Antikten desen çizilen diğer atölyeye Sabri Bey ve Nurullah Bey bakardı. Arada bir Seyfi Bey ve Bedri Bey de geliyordu ama Bedri Bey askerdi. Ben okula ilk gittiğim günlerde

geldi, yedek subay elbisesi vardı üstünde. Ba langıçta böyleydi Lévy ef di erleri asistan Sabri Berkel gravür atölyesine gelirdi. Lévy gelir atölyede tahsisleri yapar ve Fransızca konu ur onlar da gelir tercüme ederlerdi.

Lévy çok iyi bir hocaydı. Çok çok iyiydi. Ö renciyi tanırdı. Yani ne yapabilir ve ne yola gidebilir? Bu anlamda bir yol göstericiydi ama hiçbir zaman baskıcı de ildi. öyle böyle filan demezdi. Te vik ediciydi ve o atölyedeki ö rencilerin hepsi ressam olmu tur. imdi Çallı atölyesi Çallı da çok ö renci yeti tirdi. Nuri, Avni, Mümtaz bunlar hepsi di er atölyelerdeydiler. Lévy geldi i zaman onları çok te vik etti, sonra biz Çallı'nın ö rencisi de olduk filan dediler ama Lévy onlara yol gösterici oldu. Bunlar aynı zamanda *Yeniler* grubunu kurdular. O dönem çok karı ıktı, kinci Dünya Sava ı yılları, sosyal içerikli resimler yapıyorlardı. Grubun genel karakteri buydu.

Lévy'nin tutumu nasıldı?

Lévy toleranslı bir adamdı yani, bu grubu devamlı te vik etti. Onların ki iliklerini kazanmalarına yardım etti. Bir kere çok bilgili bir adamdı. Burhan Topra a ra men onların yanında oldu. Burhan Toprak, Mare al Fevzi Çakmak'ın damadıydı. Bu nedenle çok forsluydu. 1940-47 yılları arasında Hasan Ali'nin Milli E itim Bakanı oldu u ve Lévy'nin Akademi'de oldu u bu dönemi bütün bölümler için de bana göre Akademi'nin altın yıllarıydı. Bugün pek çok iyi ressam oradan yeti ti. Yöneticiler gerçekten Akademi'ye de er veriyorlardı, cumhurba kanı da bu ki iler arasında ydı. Burhan Toprak da Ankara'da sözü geçen birisiydi. stedi ini koparırdı, bir de akademinin çok zengin bir kütüphanesi vardı o zaman. Sonra Mimarlık bölümünün çok güzel bir ar ivi vardı. Gerçekten de büyük bir kütüphaneydi. çindeki kitap sayısı belki ansiklopedilerde vardır. Bu sayı birkaç yıl içerisinde artmı tı. O yangında hepsi yandı.

Bir de Zeki Kocamemi, Nurullah Beyle Kocamemi sonradan geldiler. Nurullah Bey hem mütercim olarak Anadolu ajansında çalı ıyordu hem de Ca alo lu'nda bir okula daha gidiyordu. Oradan Akademi'ye aldılar onu. Zeki Bey Teknoloji Atölyesi'nde çalı ırdı. Bu nedenle marangoz Zeki derler. Ama kendisi aynı zamanda birinci sınıf mobilyacıydı. Çok güzel i ler yaptı. Sonradan o da resim

bölümüne geçti. Fransızca bilmezdi. Ona ra men son zamanda atölyesini Zeki Bey'e verdi. Ama öyle bir durum vardı bizim zamanımızda. Cemal Tollu ya olarak hepsinden büyüktü ve ba asistan gibiydi. Mevzuata çok yakındı ve çok iyi bilirdi o i leri. Bu nedenle de Lévy'nin ba asistanı pozisyonunda idi. Sonra da bölüm bakanı oldu yani idari i leri iyi bilirdi. Di erleri pek u ra mazdı. Zeki Bey hiç o taraklarda bezi olamazdı. Daha sonraları Sabri Bey, Bedri Bey de idari i ler yaptılar oysa.

Biz Akademi'nin orta kısmından mezun olduk. Bizim girdi imiz zamanlarda sene takibi yoktu. Ne zaman formasyonunu tamamlarsan o sene mezun olurdu. Sonra yüksek kısmına geçtim, artık asistanlar atölye almı lardı. 1944 yılına denk geliyor. Ben babam öldü ü için, (kampa ?) i tirak etmedim bu nedenle de bir sene kaybettim.

Levy Gravür atölyesi kurdu, çok güzeldi. Ben atölyenin yangından sonraki ikinci kurulu unda bizzat görev aldım.

Ben bir desene ba ladım ö leye kadar bitirdim. Nurullah Bey ve di erleri geldiler. Kapı açıldı ve Levy ile asistanları arkasında geldiler. ki ki i bana do ru geldi. Biri Nurullah Berk, di eri de Sabri Bey... Sabri Bey çok güzel giyinirdi o zamanda. O zaman modaydı kalın ayakkabılar falan. Geldi ba ıma sen yeni mi geldin yeni geldim dedim. Desenime baktı ve yırt bunu" dedi. "Ama ben ö leye kadar çalı tım" dedim. O zaman füzenle ba lardık sonradan kur unkaleme geçerdik. Füzenin silmesi daha kolay. Par ömen a acından yapılır, yumu ak bir ey. Ondan sonra isterseniz fiske edersiniz. Ya da üzerine kur unkalem geçmeniz gerek. Çallı Feyhaman Bey atölyeleri sırf füzenle çalı ırdı. O desenlerin hepsi birbirine benzerdi. Lévy'nin klasik bir desen e itimi vardı. Herkesin bir arkülü vardı. Hoca "ölç bakalım" dedi. "Burundan arkülü nerelere varıyor." "Bir de seninkini ölç" dedi. "Al bakalım" dedi kaldırdı elimi, "uzat" dedi "bak heykele" dedi ve vücutta kaç tane ba var? Ölçtük be tane, "bir de seninkini ölç" baktım yedi tane "olmaz efendim, bunu yırt ve at, gerekirse bir resim için bir hafta alı acaksın" dedi.

kincisi yine bir Michelangelo ba ıydı ve çok güzeldi. Evvela ıstampası yapılırdı. Ne istediklerini anladım ve onu bir haftada tamamladım. Lévy geldi ve çok be endi, Fransızca bir eyler söyledi. "Bu ö renci gravür atölyesine gelsin" demi ve

ben böylece ilk sene daha kaydımı yaptırmadan gravür atölyesine başladım. Gravür atölyesini Lévy açmıştı, hakikatten güzel bir atölyeydi.

Orada kimler çalışıyordu? O zaman bir tane boya atölyesi vardı. Yalnız Lévy'nin atölyesinde pentür yapılırdı. Diğer iki atölyede desen çizilirdi. Lévy'nin atölyesinde Ferruhlar Nuriler Avniler, vardı. Gravür atölyesinde olan isimler; Fethi Karaka, Ferruh Başa, Mümtaz Yener, Turgut Atalay, Ferda Başman, Avni Abra, Nuriyem. Ama daha çok Mümtaz Yener, Fethi Karaka, Madi ? gelirdi. Mümtaz Yener Litografi yapardı. Gravür işte başlı idi. Ayrıca Cemal Tollu atölyesinden Ertuğrul Süngü, Çallı'nın atölyesinden Mazhar Olgun ve Besim de bu atölyede çalışıyorlardı.

Ben yüksek kesime geçtiğimde Cemal Tollu, Nurullah Berk, Bedri Rahmi ve Zeki Kocamemi'nin de atölyeleri oldu. Zeki Kocamemi'ye Leopold Levy kendi pentür atölyesini verdi. Atölyeler böyle idi. Bir büyük salon ortadan paravanla bölünmüştü, bunun bir tarafında Cemal Tollu diğer tarafında Nurullah Berk dururdu. Bedri Rahmi'nin atölyesi ise bahçede bir bina idi. Bedri Rahmi atölyesinde benim zamanımda Orhan Peker, Osman Oral, Mehmet Pesen, Mustafa Esirku, Leyla Gamsız Sarptürk, Hulusi Sarptürk, Turan Erol gibi isimler vardı. Nurullah Berk'in atölyesinde; Naile Akıncı, Nasipiyem, (bir ara ikisi de hastalandılar gibi hatırlıyorum) ben vardım. Nurullah Berk Fransa'ya gitti, bir de sık sık konferanslara filan katıldı. İndan biz daha ziyade diğer hocalarla çalıştık. Bir ara 1 yıl süresince Zeki Kocamemi atölyesindeydik. Çallı'nın atölyesinde Mazhar Olgun, Feridun Saraçolu, Besim Atalay yine Levy atölyesinden Kemal İncesu, Nezet Günel ve Cezmi Tuncel bir üçlü gibi hep bir arada gezerlerdi. Bu üçü devlet matbaasında kabartma harita yapmışlardı.

Léopold- Lévy'nin çalıştırma yöntemi hakkında

Levy desene çok önem verir. Bu dönemde çok güzel yorumlar çıktı. Onun yöntemi klasikti ama kuru bir akademizmden yana değildi.

Yeniler Grubunun Liman Sergisi vardı, yanılmıyorsam Halkevi'nde, sergi düzenlenirken gittik. Bizler bu gruptan çok yararlandık. Sergi açılmadan Burhan Toprak geldi. Toprak aynı zamanda bizim Estetik derslerimize de gelmişti. Harmet

Bey'in sosyal içerikli bir resmi vardı, "hemen kaldırın bunu buradan" dedi. Resmin siyasi mesajı vardı ve bu sergiyi devlet görevlileri de gezecekleri için istemedi.

Cour de Soir...

1-7 saatleri arasındaydı. Seyfi Toray ile İsmet Bursalı gelirdi. Çallı ile Feyhaman önünü portresini yaparken, İsmet Bursalı ve Ayetullah Sümer de çalıştı. 12den 3'e kadar Nazmi Ziya kuru vardı. Burada puse desen, büyük desen yapardık. Amfi salonundaydı. Akademi'nin en faal atölyesiydi. Yanında gravür atölyesi vardı. En ön sırada *Yeniler* grubunun elemanları vardı, bizler onların yanında olamazdık en arka sıradaydık. Onların yanında sigara bile içmezdik. Onların desenlerine bakardık. Tüm bölümler gelirdi. Örneğin Heykel bölümü çok gelirdi, müdavimleri ise Hüseyin Anka, İsmet Çalık, İhan Koman, Yavuz Görey'di. *Yeniler* grubu en önde örneğin Avni Avcı zında sigara ile çalışır, kül uzayıp giderdi, bu grup heykeldekilere takılırdı hep, çok zevkli idi. Sabri Bey bu atölyenin müdavimiydi, Afi bölümünden de gelenler olurdu. Dışarıdan Salih Urallı, Kemal Zeren gelirdi. Cour de Soir'in yeri de o zaman çok güzeldi. Bahçede lokanta ve heykel bölümü vardı. Şimdiki restorasyon derslerinin verildiği binada ise, Türk Süsleme Sanatları Bölümü vardı. Bir de ayrıca normal Süsleme bölümü vardı. Bu ayrı bir bina idi. Buraya iki yanı camlı olan bir köprü ile geçilirdi. Afi, Ç Mimarlık ve Seramik, Tekstil de bu taraftaydı. Bu dönemin Hikmet Onat, İbrahim Çallı ve Feyhaman Duran atölyelerinden pek sanatçı çıkmadı. Mashar Olgun ve Besim Yazıcı dışındaydı. Bunlar Çallı atölyesindedi. Çallı'nın gençlik dönemindeki döneminden daha iyi isimler vardır Türk resminde.

Ayetullah Sümer fresk hocasıydı. Akademi'de fresk bölümü hep vardı ama pek rahat bet görmezdi. Bu nedenle de pek öğrencisi olmazdı.

Ben birincilikle mezun oldum. Mezuniyet konkurunda benimle birlikte Ferruh Başa, Leyla Gamsız, Nihat Akyunak, Hulusi Sarptürk, İskender Dikmen, Besim Yazıcı gibi isimleri hatırlıyorum. Sınavın ilk aşamasında eskiz vardı. Eskiz bitince tabloya geçebilirsiniz diyorlardı. Sınava 17 kişi girdik. Eskizde bizi refüze ettiler önce. Bir Ç Mimarlık hocasının etkisiyle oldu. Zeki Bey daha önce bu atölyede marangozluk yapıyordu. Zeki Bey Ahmet diye biri yüzünden bu atölyeden ayrıldı. Daha sonra onun yerine ben girmi tim, cetvel filan yapardık. Neyse biz refüze

olduktan sonra Nuri yem geldi. Kâ it kalem istedi ve bize dilekçe yazdı. Biz bu dilekçenin altına imza atıp bakanlı a gönderdik. mtihan yenilendi ve birincilikle mezun olduk. Mehmet Yüçetürk ve ben birincili i payla tık. Sonuçları tahtaya astılar. Bu arada Akademi yandı ve biz 1951 yılında diploma almaya gitti imizde, -o zaman müdür Zeki Faik olmu tu- diplomama “mezun olmu tur, okul yandı ı için derecesi tesbit edilememi tir” diye geçti.

Modlaj atölyesi vardı bir de. Onlar ayrı bir binaydı. Altta heykel atölyeleri, cephesi caddeye kar ıydı.

Atölyeler ayrıldıktan ve herkes bir atölye sahibi olduktan sonra da Lévy haftada iki kez bütün resim atölyelerini dola ırdı. Ama desendeyken daha sık gelirdi. Yine Zeki Kocamemi'nin yönetti i atölyeye de çok sık gelirdi.

Bir de Akademi'de Yarı malar (konkur) olurdu. Örne in desen yarı maları hem antik heykellerden hem de canlı modelden olurdu. Pentürden de yapılırdı. Bu yarı malarda edindi imiz dereceler sayesinde boya ve resim malzemesi alırdık. Derecede verilen para ödülünü stanbul Erkek Lisesi'nin yanındaki Yüksek Okullar Saymanlı ı'ndan alırdık.

1943'te bir sergi hazırlandı. Bize gidin Memduh Aygün'e resim malzemesi alın dediler. Ben o zamanlar *Balıkçılar* adlı 116x81cm di yanılmıyorsam resmimi yaptım. Selim resmini gazete üzerine yapmı tı, herkes buldu u malzeme ile çalı mı tı. Açılı ta Devlet Opera ve Balesi antik bir konuyu canlandırdı, Akademi'nin bahçesinde yaptılar gösterilerini. Açılı a Hasan Ali ve Cumhuriyet kanı smet nönü geldi. nönü gravür atölyesine geldi. O zamanlar Akademi'de lüks kitap bölümü açılacaktı. Fransız Konsoloslu u'nda Daragnes'in kitap sergisi olmu tu. Lévy nönü'ye Türkiye'de var olan kitap gelene inden ve bu bölümün açılmasının yararlı olaca ndan ve bunun için Akademi'den birinin Lüks Kitap konusunda uzmanla mak üzere yurtdı ına gitmesi gerekti ini anlattı. Orada Sabri Berkel'in bu i için yurtdı ına gönderilmesine karar verildi. nönü bu kararı yanındakilere not ettirtti. Sabri Berkel Daragnes ile çalı tı mı bilmiyorum.

Bir de *Yeniler* grubu elemanlarının hepsi Zeki Kocamemi'ye çok saygı duyarlardı. Ben de 1-2 smester hocanın marangoz atölyesinde çalı tım. Kocamemi i i marangozlu a döktü. Kırıldı, gcendi.

Lopold-Lvy renk bakımından nötr renklerle palette ba latırdı. Uçucu solvenle çalı ırdı. Çok mat çalı ır ve tuvale çok az boya yükleri. Daha sonra resme vernik sürüp, küvete koyup szdrrd. Çok transparan de erler ortaya çıkardı. Zeki Kocamemi'nin de *e me Ba ında Kadınlar* ve *Mekkare Erleri* ok güzel resimlerdir. Lopold-Lvy'den çok te vik görürdük. Ben bir tane Lvy gravürü bastım, Sarayburnu konulu bir manzaraydı. Ondan evvel benim bir gravrm aldı. Sabri Bey de benden gravür aldı. Ben bu gravürü Levy sergisinde Akademi'ye verdim.

Nuri yem o dönem Türk resminde bir Lvy bir de Turgut Zaim etkisi görülür demi ti. Buna katılmak gerek. Nurullah Berk ve Turgut Zaim'in arası çok iyiydi. Ancak D grubu elemanlarından Bedri Rahmi hariç hiçbiri  rencilerini takip edemediler. Bedri Rahmi yle de ildi, mezun olduktan sonra da onların resim yapmalarını destekledi, beraber çalı tılar.

Yandaki bina (bugünkü misafirhane) kolordu binasıydı. Edebiyat Fakültesi yandı ve bu bina bu nedenle bir süre Edebiyat Fakültesi oldu. Aslında bu sayede Mazhar evket p iro lu gibi hocalar bize ders vermeye ba ladılar. Mazhar evket Sanat Tarihi'ne, Ahmet Hamdi Tanpınar Mitolojiye gelirdi. Mazhar Bey Fransa'ya gitti inde sanat tarihi dersimize Tanpınar geldi. Necip fazıl Kısakürek de sık sık Akademi'ye gider gelirdi. Asaf Halet elebi filan gravür atölyesine gelirdi. p iro lu'da sanırım gravür yapmı tı. Ayrıca Zeki Kocamemi, Bedri Rahmi ve Eren Eybo lu da gravür yaptılar. *Yeniler* grubundan en ba arılı gravürcü Fethi Karaka 'tı. Fethi Karaka lkemizde serigrafi yapan ilk ressamdır aynı zamanda. Yine bu dönemde Milli E itim Basımevi'ndeki Litografi ustaları çok de erliydi. Atatürk zamanında Almanya'ya gitmi lerdı. (Milli E itim Basımevi'nin Güzel Sanatlar Akademisi dergisi çok güzeldi)

Fındıklı Camii'nin önüde odun atölyeleri vardı. Saray tarafında Levy'nin atölyesi vardı. Bu atölye sonra Resim bölümüne bağımlı oldu. Buradan Levy'nin bir gravürü var, aynı yerden Refik Bursalı, Zeki Faik İzer, Sabri Berkel'in de gravürleri vardır. (Süsleme Bölümü o taraf) O Atölyelerin denize bakan pencereleri dar kemerli ve orijinal pencerelerdir.

Eskiden Akademi binasına tek kapıdan girilirdi. Bahçede çam ağaçları vardı. Kapının yanında Osman Hamdi'nin büstü vardı. Giriş kapısı doruk sütunlar üstüne alınıklı, iki yanında antik heykel vardı. Oradan cümle kapısına geçtik. Kapıdan girince çok geniş 15 basamaklı dar merdivenli, yanda korkuluklu trabzan vardı. Merdivenin sağ ve solundan iki üç basamakla bodrum katına ve vestiyere geçilirdi. Merdivenlerden çıkar çıkmaz çok büyük bir salona varılırdı. Salonun ortasında yaklaşık 11x8m kırmızı bir halı bulunurdu. Tavan sütunlara oturmuştu. Halının sütun kaidelerine gelen yerleri kesilmişti. Ortada büyük bir avize vardı. Sağ taraf koridor, ön tarafta odalar, deniz tarafında aynı koridor vardı. Buradan iki taraflı merdivenle yukarı çıkılırdı. Altta sağ taraf Mimarlık. Merdivenden üst kata çıkılınca siyah bir perde ile Konferans Salonu'na ulaşırdınız. Burası Eski Mebusan Meclisi Toplantı Salonu'dur. Ortada sıralar, sağ ve solda balkon bulunurdu. Toplantı Salonu'ndan merdivenle çıkınca solda Müdür yardımcısı odası sağda Öğretmenler Odası. Buradan Muavin odasını geçip sola dönünce kapı ve uzun bir koridor vardı. Burada caddeye bakan birinci oda Cour de Soir Odası, ikinci oda Gravür Atölyesi'ydi. Muavin Odası'nda Mithat Özer'in yaptığı İngiltere'den bir kopya vardı. Onun karşısında Salon deniz tarafına T biçiminde bir çıkıntı yapardı. Burada mihrap biçiminde bir niş vardı. O nişte Atatürk Heykeli vardı. Sağ tarafta Goya'nın IV.Carlos Ailesi resmi, sol tarafta Velasquez'in Breda Kuşatması resimleri iki duvarı karşı karşıya kapatırdı.

Deniz tarafında ve solda Muavin Refik Bey'in, ön tarafta Ramiz Bey'in odası vardı. Burhan Toprak onun yanındaydı. Öbür deniz tarafında Mimarlık Bölümü'nden Mehmet Bey vardı. Ramiz Bey ve Burhan Toprak'ın Odası arasında Rubens'in bir peysajı vardı. Sonra Bruegel'in Köy Dünyası resminin kopyaları vardı. Sanırım bu iki resim şimdi Resim Heykel Müzesi'nde.

Gravürden yukarı çıkan iki merdiven daha vardı. Kuzeyde Lévy'nin ve aynı zamanda Zeki Kocamemi'nin atölyesi vardı. Lévy en üst kat kuzeyde, yine bu katta kö ede sa da Hocalar atölyesi, sol tarafta Hikmet Onat ve Feyhaman Duran atölyeleri vardı. Sonra onlar kar ı binada yer alan heykel binasına geçti. Bir de Burhan Toprak'ın deniz tarafında lojmanı vardı. Gravürün üstünde sa taraf Galeri, onun yanında perde ile bölünmü antikten canlı modele geçi ve çalı ma atölyesi vardı. Yanana kadar böyleydi. Eskiden giri iki kattı, Deniz sadece pencerelerden görülürdü, imdi oldu u gibi deniz sizi kar ılamazdı. Yangından sonra Gravür atölyesi Galeri olan yere yapıldı. Yanına Litografi ve Serigrafi atölyeleri yaptık.

Leopold Levy restore etmedim ama Zeki Kocamemi'nin bir peyzajını temizledim.

Boya malzemelerini stiklal Caddesi ve Yüksek Kaldırım'daki ma azalardan alırdık. kinci Dünya Sava ı'nda malzeme yoktu. Örne in Lévy uçak benzini ile çalı ırdı. Bu dönemde ö renciler de ha ha ya ı ülkemizde bol bulundu u için onu kullanmak zorunda kaldılar. Bu çok zor kuruyan boyalar kururken pisli i de üzerlerine aldılar. Edip Hakkı Köseo lu, Nuri yem ve Ferruh Ba a a'nın ilk resimlerinde vardır. O devir öyle bir devirdi ki kim ne malzeme bulduysa onunla çalı tı. Sadece Hikmet Onat hep hazır malzeme kullanmaya dikkat etti.

Son olarak bana göre Levy iyi sanatçıları Akademi'ye kazandırmı tır. Mesleki formasyonu iyiydi. Ö renciyi tanırdı ve nereye nasıl gidece ini bilirdi. Neye nasıl bakmamız gerekti ini bize o ö retti.

8. PROF.DR. KERİM SİLİVRİLİ'NİN MODA'DAKİ EVİ'NDE GERÇEKLEŞTİRİLEN

28.04.2006 tarihinde Kerim Silivri'li'nin Moda'daki Evi'nde gerçekleştirildi.

Hangi yıllar arasında Güzel Sanatlar Akademisi'nde idiniz?

1940'ta girdim. Geleneksel Türk Sanatları Bölümüne kayıt oldum. Ama o zamanki Akademi sisteminde öğrenci hangi bölüme girerse girsün önce Galeri'ye giderdi. Burada antikten desen çalışması yapardık. Geleneksel Türk sanatları öğrencisi olmakla beraber, ilk senemde galeri dolu olduğu için Çallı atölyesine girdim. İbrahim Çallı atölye hocası, yardımcısı ise Cevat Dereli idi. Bizimle İbrahim Çallı değil daha çok Cevat Dereli meşgul olurdu. Biz burada antik eserlerden desenler çalıştık.

Léopold-Lévy'nin atölyesi de şimdi postane olan bir yer var, üniversite giriş kapısının solunda yer alan bölüm. Onun yerinde üç katlı muazzam bir bina vardı. Bu bina 1957'de yıkıldı. Yol genişletme çalışmaları nedeniyle. Buranın birinci katı heykel atölyeleri idi, ikinci katı resim atölyeleri idi ve orada Leopold Levy ile Çallı İbrahim'in atölyeleri yer alırdı. Biz oraya girer çıkarken Léopold-Lévy ile de karşılaşırız, öğrencilerini görürdük. Çallı'nın Lévy ile ilgili konuşmalarını dinlerdik, Lévy Çallı ile ilgili konuşmazdı, aslında konuşsa bile anlamazdık çünkü Fransızca konuşurdu.

Léopold-Lévy 1937'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Güzel Sanatlar Akademisini yeniden düzenlemek üzere davet edilmiştir. Paris doğumlu bir Fransız ressamdır. Buraya gelmeden önce Fransa'da sanatıyla ilgili başarılar göstermiştir. Buraya geldiği vakit Güzel Sanatlar Akademisi'nin eski arkadaşları Çallı İbrahim, Feyhaman Duran, Hikmet Onat da Akademi'deydi. Levy'nin gelmesiyle bunlar adeta bir kenara itilmiş oldular, Leopold Levy etrafına gençleri topladı. Bu gençleri çeşitli yerlerden getirtti, Ankara'dan Zeki Faik İzer, Sabri Berkel'i getirtti. Bundan başka Nurullah Berk'i, Cemal Tollu'yu, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nu... Biz o vakit onları bir arada gördüğümüzde Leopold Levy havyarilerini almış geziyor derdik.

Çallı, akıllı bir adamdı. Bir gün Çallı yokken Léopold-Lévy'nin gelmesi, ya İboya öğrencilerinden birilerine bir şeyler söylemesi. Sonra bunu Çallı'ya

söylediler Çallı'nın reaksiyonu öyle oldu; "Horozun çok oldu u yerde sabah geç olurmu " dedi. Ama Léopold-Lévy aldı ı önlemlerle Akademi'ye kazandırdı ı gençlerle, günümüz Türk resim sanatının geli imine de önemli katkılar sa lamı oldu. Evvela çok çalı kan birisiydi. Onun çalı kanlı ını örnek olarak söylerler hep. 1948 senesinde Zeki Faik zer müdür oldu ve Léopold-Lévy de ülkesine döndü. Lévy'nin yalnız Türkiye'de oldu u sıralarda 530 tane resim yaptı ı söylenir. Oysa Türkiye'de pek çok ressam ömrü boyunca bu kadar resim yapmamı tır.

Léopold-Lévy Türkiye'de bulundu u esnada biri Güzel Sanatlar Akademisi'nde biri Fransız Konsolosl u'nda olmak üzere iki sergi açmı tır ve ölümünden sonra da yine Güzel Sanatlar Akademisi'nde onun anısına bir sergi düzenlenmi tir. Bu sergide Léopold-Lévy'nin pek çok resmi sergilenmi ti. Léopold-Lévy'nin yanındaki genç resamlara çalı kanlı ı ile model olmu tu, resamlara da ona bakıp daha çok ürettiler. O zaman yapılan ele tirilerde hatırımda kalan bir tek cümle söyleyece im. imdi, Rektörlük binasında yani üniversite merkez binasında sa tarafta emekli ö retim üyeleri için ayrılmı bir oda var. Akademi'nin altmı ıncı kurulu yıl dönümünde orası müdür muavinli i odasıydı. Orada Léopold-Lévy'nin yaptı ı birkaç resim sergilenmi ti. Sonra Fransız Mimar ve dekoratör Louis Sue'nun yaptı ı çizimle di er Alman hocaların mobilyalarından örnekler vardı. O vakit gazetelerden çıkan yazılarda, " stanbul'un fazla gri yorumlandı ı ve stanbul'un bu kadar gri olmadı ı" yolunda ele tiriler yapıldı. Ama onlar ne derlerse desinler Lévy Türkiye'de oldu u süreci çok iyi de erlendirdi. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti o tarihte yabancı uzmanlara net bin lira veriyordu. Aynı tarihte milletvekili maa ı 400 liraydı. Akademi'de artık emeklili i gelmi hocaların maa ları örne in Sedat Hakkı Eldem, Çallı brahim gibi hocaların maa ı 500 lirayı bulmazdı. Yani en iyi hocaya verdi inin iki mislini yabancı hocalara veriyordu. Lévy sadece hoca de il ö renci ve hocaların yeti mesine katkı sa lamı , model olmu ve elinden tuttu u kurumun geli mesine katkılarda bulunmu tur.

unu da belirteyim Burhan Toprak, 1938'den 1948 Mayıs'ına kadar, on on bir sene Güzel Sanatlar Akademisi'nin müdürlü ü görevini yürütmü tür.

Akademi yangınından sonra mı görevden alındı?

Akademi yandıktan bir ay sonra görevden alınmı tır.

İhmal mi dü ünüldü?

Hiç ihmal filan yoktu, ihmal arıyorlarsa en ba takiler ihmalkârdı. Çünkü Akademi ah ap bir binaydı ve Ankara'dan mütemadiyen binayı betonla tırmak üzere destek istenmi ti. Bunlara hiç cevap verilmedi ta ki bina yanıncaya kadar. Yandıktan sonra binayı balıkhaneye yapıyorlardı. Yangının enkazı üzerine baktık ki birtakım adamlar gelmi , ölçümler yapıyorlar. Et balık kurumu o yıl yeni kurulmu tu. “Ne yapıyorsunuz beyler” diye sorduk, binanın balıkhaneye tahsis edildi ini ve bunun için ölçümler yaptıklarını ö rendik. “Kim tahsis ediyor” dedik. “Milli Emlak bürosu” dediler. Çünkü bina Milli Emlak bürosunun malıydı. Akademi alınan bir bakanlar kurulu kararıyla arada oturuyordu. Binanın kendisi Maliye Bakanlı ına aitti. Zeki Faik Hoca binanın Et Balık Kurumuna devredilmemesi için çok çalı tı, o zaman Akademi'nin yeni müdürüydü ve bu kararı kaldırttı.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1938'den 1949'a kadar yapılmı olan bütün yenilikler Burhan Toprak zamanında yapılmı tır. Burhan Toprak zamanının en güçlü adamlarından birinin damadıdır. Mare al Fevzi Çakmak'ın. O derece ki Cumhuriyet tarihinin en güçlü bakanlarından biri olan Hasan Ali Yücel Burhan Toprak'a taktı ı halde onu görevden alamadı. Yangın sonrasında Burhan Toprak'ı bakanlıktaki görevine aldılar, sonra tekrar Güzel Sanatlar Akademisi'nde Sanat Tarihi derslerini vermek üzere hoca olarak atandı. Dı arıdan her bölüme yabancı hocaların getirilmesi Burhan Toprak'ın müdürlü ünde olmu tur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ço u Almanya'dan olan Yahudi kökenli bu hocaları aslanlar gibi e itim bünyesine katmı tır. Bunlar içinde Akademi'ye getirilen dünyaca ünlü Bruno Taut vardır, örne in.

Burhan Toprak'ın Müdür, Levy'nin bölüm ba kanı oldu u bu devrede Akademi'ye kazandırılan hocalardan olan Zeki Faik zer Ankara'dan Dekoratif Sanatlar Bölümü'nde Foto raf atölyesinde görevlendirilmek üzere görevlendirilmi tir. Mithat Özer'in ölümünden sonra Grafik atölyesi hazırlıklarını yürütmü tür. Müdür olduktan sonra Léopold-Lévy'den alınan bir raporla Resim bölümünde bir atölyesi olmu tur. O yıllarda fresk atölyesinin yürütücüsü ressam

Ayetullah Sümer'dir. Ayetullah Sümer çalı kan de ildi ve Léopold-Lévy'den alınan bir raporla resim bölümünde fresk kompozisyon atölyesinin açılmasına karar verilmiştir. Buna göre kompozisyon hocası mı Zeki Faik zer yapacaktır ve fresk uygulamayı Ayetullah Sümer yapacaktır. Ayetullah Sümer çok çalı madı ndan bu ekilde Zeki Faik zer de Resim bölümünde kompozisyon bölümünü yürütmü tür. Böylelikle resim bölümünde artı bir atölye olmu tur, yedinci atölye. Yeniden atöyelere dönersek sözünü etti imiz bugünkü postane binasının en üst üçüncü katında Zeki Kocamemi ve Ali Avni Çelebi'nin atölyeleri bulunmaktaydı. Nurullah Berk ve Cemal Tollu'nun atölyeleri ise ana binada bulunmaktaydı. Onların üst katında ise hücelere bölünmü bir oda bulunurdu ve bu oda, diploma ö rencilerinin konkur yani sınav yeri idi. Yani mezuniyette birbirlerini görmeden resim yapabilmeleri için hücelere bölünmü tü. Sonra biz o hüceleri böldürttük, kaldırdık ve orayı atölye haline getirttik. Zeki Faik zer'in atölyesi olarak tahsis ettik.

O dönem Akademisi'nde eskiden olmayan neler yapıldı? (Konferanslar, sergiler vs)

istanbul Türkiye'nin kültür merkezi ve Güzel Sanatlar Akademisi, istanbul'un adeta kültür merkezi gibiydi. Burhan Toprak zamanında Akademi'de devamlı konferanslar düzenlenirdi.

Ö renci sergileri imdi oldu u gibi her sene yapılır mıydı?

Yapılırdı ve ö rencilerin eserleri satın alınarak ödüllendirilmeleri sa lanırdı.

Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Akademi'ye nasıl katıldı?

O tarihte Geleneksel Türk El Sanatları Bölümünü anlatmadan önce öncesini anlatmak gerekiyor. Me rutiyet yıllarında Medreset'ül Hattatiye adıyla bir mektep kurulmu . Burası önce Vakıflar Müdürlü üne ba lı olarak kurulmu , yazı, cilt, tezhip, minyatür gibi el sanatlarının devamını sa lamak üzere. Okulun bu durumu Cumhuriyet'e dek devam etmi . Cumhuriyet'in ilanından sonra Hattatlar Mektebi adını almı . Sonra eski yazı kaldırılınca Türk Süsleme Bölümü olmu . Bu bölüm 1932-33'te Ankara'da, bugünkü Opera Binası'nda, bu bina sergi sarayı olarak yapılmı , mimar evki Balmumcu'nun yaptı ı bir yapıdır. Orada Geleneksel Türk El

Sanatları bir sergi açtı . Atatürk bu sergiyi gezdi ve orada yapılanlara baktı ve daha sonra Akademi hocası olan Sedat Çınar'ın tabasını satın alıyor ve 500 lira ödüyor, o zaman için büyük bir para ve onu tebrik ediyor. Bu sanatlar kaybedilmesinden dolayı, bunun üzerine Milli Eğitim Bakanı harekete geçiyor ve Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Güzel Sanatlar Akademisi'ne başlanıyor. Aynı yıllarda Akademi'yi modernleştirmek üzere Almanya, Fransa'dan hocalar getirtiliyor ve Geleneksel Türk El Sanatları bölümü de buraya başlanıyor. Aynı yıllarda harf, yazı devrimi yapıldı . Dolayısıyla Akademi bu yapılanma içinde bu bölümü bünyesine kabul etmemiştir. Aynı zamanda Resim ve Heykel Müzesi kurulmaktadır. Müze'nin bir kısmı, Geleneksel Türk El Sanatları bölümüne verilir. Ardından İstanbul Üniversitesi'nin Fen Edebiyat Fakülteleri (Beyazıt'ta Veneciler'de Zeynep Sultan Konağında) yanında, açıkta kalan fakülteler, Resim Heykel Müzesine yerleştirilmiştir. Geleneksel Türk Sanatları bölümü de oradan çıktı, bu nedenle de Akademi bu bölümü bünyesine almaya mecbur olmuştur. İmdi mektebin önünde bir bina var, Türk- İslam Araştırma Merkezi. Onun karşısında bahçe içinde bir bina daha vardı. O bina da iki katlıydı. O bina da 1957'de yıkıldı, bu bölüm Akademi'nin diğer bütün bölümleri gibi ortaokuldan öğrenci alırdı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında diğer bölümlerin yüksek bölümleri açıldı, ancak Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü bunun dışında kaldı. Aradan geçen yıllar içerisinde Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'nün kaynağı da değişti, bu bölüm yalnız lise mezunu verdi. Bu bölümün öğrencileri yüksek bölüm açılması için taleplerde bulundular bunun üzerine bu bölüm Dekoratif Sanatlar Bölümü ile birleştirildi. Gün oldu bu bölüme hiç öğrenci gelmedi, çünkü emekli olan, vefat eden hocaların yerine hiç hoca atanmadı. Hem öğrenci gelmiyor hem hoca yok. Biz hoca olarak üç kişi kaldık. Sacit Okyay, Muhsin Demironat ve ben. Sacit Okyay benden maaş alıyorum diye emekliliğini istedi, ben ben kaldım kala kala Geleneksel el sanatlarından. Bana iş olsun diye Dekoratif Sanatlar Bölümü'nün Tekstil ve Seramik Bölümlerine Türk desenleri uygulamaya amacıyla bir ders verildi. Burada yaptırılan desenleri gösterdi imde bu bölümü yeniden kurmam, uygulayıcı hocaları tamamlayıp, müfredatını hazırlamam istendi. Bölüm yeni baştan işler hale getirildi. Resim ve Dekoratif Sanatlar Bölümü'ndeki öğrenciler hem kendi bölümlerine devam edebilirler hem de isterlerse bu bölümden derslere devam edebilirlerdi. İlk senenin sonunda elliye yakın öğrencimiz vardı.

Arkadan, YÖK geldi, YÖK, gelince Mimar Sinan Üniversitesi, Eski şehir Üniversitesi ve dört be üniversitede Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü öğrenci almaya başladı. Bugün hala Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde bu bölüm var ve bu övünmek gibi olmasın benim eserimdir.

9. RESSAM FERDA BA MAN LE GÖRÜ ME

18.10. 2008'de, Ayazpa a'daki evinde gerçekle mi tir.

Lévy'nin Türkiye'ye geli i hakkında bilgiler vermi ve babasının Paris talebe müfetti ili i sırasında Lévy'nin Türkiye'ye getirildi ini konu ile ilgili geli melere yer vererek aktarmı tır. Önce Türk hükümeti, Fransa'da talebe müfetti i olarak görev yapan Avni Ba man'a resim konusunda yabancı bir hocaya ihtiyaç oldu unu belirten bir yazı göndermi tir. Avni Ba man, o sırada Türk ö rencilerin ders aldı ı Charles Despiau'ya danı mı o da Léopold-Lévy'yi önermi , onları tanı tırmı tır. Lévy, Türkiye'de ilk olarak Musevilere kar ı bir baskı olup olmadı ını sormu ve olmadı ı yönünde yanıt alınca Türk hükümeti adına sunulan teklifi kabul ederek ailesi ile birlikte Türkiye'ye gelmi tir.

Ferda Ba man daha sonra Lévy'nin Türkiye'ye geli ini de erlendirmi tir...

Türkiye'ye geli i ile Nazilerden kurtuldu tabi ki. Türkiye'ye geli i onun sanatı bakımından iyi olmadı. Çünkü o zaman Amerika'da bütün ressamlar için sergi açılmı tı. O bunlardan yoksun kaldı tabi Türkiye'de oldu u için. O buraya geldi inde 38 yıllarıydı, harp 45'te bitti, o daha sonra ülkesine döndü ama sanatı bakımından bu fırsatı kaçırmı tı, ke ke gitmeseydim dedi i de olmu .

Babam (Avni Ba man) talebe müfetti i idi. Talebe müfetti i görevi ile ngiltere, talya, Belçika ve Fransa'daki ö rencilerin sorumlulu una sahipti. Sonra sava ba layınca babamı sviçe'deki talebelerin müfetti i olsun istediler. Babam Paris'ten stanbul'a dönmeyi tercih etti.

Sonra siz ö rencisi oldunuz Leopold Levy'nin...

Türkiye'ye dönünce ben de Levy'nin ö rencisi oldum, bana Matmazel Ba man derlerdi.

Hangi yıllar arası Akademi'deydiniz?

1939'dan 1943'ün sonuna kadar Akademi'deydim.

Léopold- Lévy geldi inde ben Paris'teydim, sonradan geldim ilk atölyesinde de ildim. Fakat Lévy ilk geldi inde Türkiye'de Çallı brahim ekolü ve etkisi vardı Akademi'de. Babam kendisine de söylemi “Vallahi tek korkum Çallı brahim” demi babam. “Kendisi bizim me hur ulusal ressamımız olur çok nüktedan bir adamdır. O sizle u ra abilir” demi babam. Nitekim u ra tı da. Kendisi “Efendim Fransa'dan getirdiler, bizim ö rencilerimizin beynine beyin mi koyacak bu adam” filan dermi . Ama bütün millet de Léopold-Lévy atölyesine ko tu tabi. O zaman Çallı brahim'in Lévy'nin Hikmet Onat'ın ve Feyhaman Duran'ın atölyeleri vardı. Benim zamanımda Sabri Fettah'ın gravür atölyesi vardı. 1940'lı yıllara tarihlenen gravürlerini göstermi ve Akademi bahçesini betimleyen bu gravürler üzerine konu mu tur.

Léopold-Lévy ve atölye e itimi hakkında sözleri...

Sabah saat 10 deyince gelirdi profesör. Yanında asistanları Cemal Tollu, Sabri Fettah, Bedri Rahmi bir ara askerdi askerden sonra yine geldi, Mehmet Zeki Kocamemi, bir de Nurullah Berk vardı. Nurullah Berk olsun Cemal Tollu olsun Fransızca biliyorlardı. Sabri Fettah da aynı ekilde. Onlar onunla gelip bize söylediklerini tercüme ederlerdi. Lévy hepimizin ba na gelir bakardı fikrini söylerdi. Her sabah disiplinli bir biçimde gelirdi, hiçbirimize ukalalık filan yapmazdı o kadar yumu ak mizacı vardı ki. Akademi'ye iyi ki o gelmi , gri bir takım giyer bir fular ba lardı, bütün talebeler de onu taklit ederdi, çok fakirlik vardı. Çocuklar hep onu taklid ettiler, hepsinin bir ceketi ve gri pantolonu nasılsa vardı, bir de fular takarlardı ona benzerlerdi. Lüks biri gelseydi sürekli güzel elbiseler pabuçlar giyen daha zor olurdu. Lévy o tarihlerde El Irak apartmanında otururdu.

Lévy'nin ö rencilerinin bir sergisi olmu Akademi'de onu anlatır mısınız?

O ilk büyük bir sergiydi, bütün Akademi binasında ö renci resimleri sergilendi. Be enilen resimler asıldı. O zaman stanbul'da zaten sosyal hayat diye bir ey yoktu. Bir sergi açılması bir olay olurdu. Akademi gibi bir yerde muazzam bir sergi... Bütün stanbul oradaydı, gazeteciler de. Resimler görüldü bazısı satın alındı benim bir portrem vardı. Bir Bulgar arkada ım vardı en sevdi im arkada larımdan biriydi. Kuzeni Petro enol da burada otururdu. Anni Atasanov, benim portremi

yaptı. Herkes benim portremi satın almaya kalktı. O benim portrem diye satmak istemedi ve bana sordu. Ben de “olsun ba ka yaparsın” dedim. Peki kim aldı biliyor musunuz? Sofya Büyükelçili i. Bulgar Kültür Ata esi aldı Sofya Büyükelçili ine götürdü.

Ferda Hanım o yıllarda sergiler ile ilgili yazı yazdı mızı söylemi tiniz...

Tasvir-i Efkâr gazetesinde kritik yaptım. O zaman senede iki üç sergi olurdu imdiki sergiler kadar sık de ildi.

Peki sizce Lévy'nin o dönem sanatçılarına etkisi oldu mu?

nsanlar Levy'nin resimlerini karanlık buldular. Ben kendim kapalı havayı severim. Güne li havada ba m a rır gözüm etkilenir falan. Hep böyle gri renk severim ben yani. Belki Léopold-Lévy tesiri altındadır filan. O da Normandiya'dan yaptıklarında.... Ona kusur bulmak için dediler ki güne li stanbul'u gri yapıyormu . Mevsimine atmosfere göre, kı ın da güne olabilir yazın da gri olabilir. Özellikle son zamanlarında Levy ile çok u ra tılar.

Lévy açık havadan çalı mı bu da ö rencilerine örnek olmu denir...

Kendisi Türkiye'de bir ressam vardı der.

Zeki Kocamemi miydi?

Hayır onlar Ali Avni Çelebi ile birlikte Alman ekolüydü. Nazmi Ziya'yı be enirdi Lévy. “Türkiye'de ressam olarak o var” derdi. Nazmi Ziya da açık havadan resim yapardı daima. Çallı'nın resimlerinin hiçbirini be enmezdi.

Akademi'de atölye olarak Zeki Kocamemi atölyesini destekledi i konusunda ne dü ünüyorsunuz?

Benim zamanımda yoktu benden sonrasını ise bilmiyorum. Bunu ilk defa sizden duyuyorum. Onun asistanları için de gece gündüz canı gönülden çalı an Bedri Rahmi vardı. Sabah erkenden güne ba lardı, Türk eserlerini incelerdi, e i de öyleydi çalı kan bir aileydiler. Ben Bedri Rahmi'nin hiç talebesi olmadım esas Cemal Tollu'nun ö rencisi oldum. Cemal Tollu çok mütevazı bir adamdı.

Müdür kimdi o zaman Burhan Toprak'tı. O bizim estetik hocamızı aynı zamanda. Ders olarak (teorik) estetik, anatomi, perspektif, bir de mitoloji vardı. Ak am dersinde daha çok Sabri Berkel bulunur ve ele tirilerde bulunurdu. Mecburiyet yoktu ama ben sık sık gider nü çalı ırdım.

Ya lıboya atölyesinde ba langıcından mezuniyete kadar herkes bir arada çalı ırımı ...

Evet öyleydi, daha sonra Akademi yangını oldu ve bir sürü ey de i ti, babamı kısa bir süre müdür yaptılar orada. O sırada ben Türkiye'de de ildim.

Lévy atölyesindeki ö renciler *Yeniler* grubunu kurdular..

Yeniler grubunda ben de vardım. İlk defa Abidin Dino topladı, balıkçılar ve liman konulu bir sergi, yaptılar. O sergide ben yoktum hiç kız yoktu bir defa. O sergi hakikatten muazzam bir ey oldu. Türkiye'nin alı madı ı bir sergiydi. Sergilenen eserlerde balıkhane, balıkçılar, liman görünümleri. Bence en enteresan sergidir benim gördü üm Türkiye'de. Beyo lu'nda açıldı. Daha sonra Dino Paris'e gitti. *Yeniler* diye bir grup yaptılar ve beni de aldılar. Birlikte sergi açtık sergiye büyük otoriteler geldi. Ulunay geldi. Benim resmimi kaldırttılar oradan. Çünkü komünist içer i varmı , hâlbuki bir esrarke in portresiydi. Kaldırttılar benim resmimi. O zaman herkes otoriteydi.

Ha met Akal'ın da bir resmini kaldırtmı lar galiba...

Bir de onunkini kaldırttılar. Hâlbuki hiç kimsenin sanattan falan anladı ı yok. O sergiyi Ca alo lu, Babıâli'de Halkevi vardı, orada açmı tık. Liman'dan sonra o da çok güzel bir sergi oldu. Fahr-el Nissa Zeyid hanımefendi geldi, o sergiyi çok be endi. Hepimizi tebrik etti.

Nejad Melih Devrim de Levy'nin ö rencisi olmu ...

O da benim arkadaş ımdı, Akademi'de misafir talebe idi. Reiscumhur Korutürk'ün de e i misafir talebe idi. (Emel Korutürk) sonra Rauf Bey'in ye ni vardı, Melike asa. O da kısa bir müddet ö rencisi oldu ancak erken evlendi

Peki siz nasıl karar verdiniz Akademi’de ö renci olmaya...

Paris’te içinde resim e itimi de aldı ım özel bir okula gidiyordum. Sonra harp çıkıp stanbul’a gelince Akademi’ye gireyim dedim. Léopold- Lévy orada aldı ım e itim ile ilgili olarak Paris’te oturup da bu kadar saçma resim e itimi alan birisini görmedim derdi benim için. Siz resmi burada ö rendiniz derdi ki ben de buna katılıyorum, do ru söylüyordu.

Güzel Sanatlar Akademisi bu dönemde kültür merkezi durumundaymı siz ne dü ünüyorsunuz...

Hakikatten de öyleydi. Pek çok konferans ve sergi olurdu. Anlayan insanlar izlemeye gelirdi orası öyle bir yerdi kültür merkeziydi. Ba ka bir yer yoktu stanbul’da, böyle bir konferansı kaldırabilecek.

Bir de Leopold Levy ö rencileri mezun verememi bir dönem..

Onların içinde ben de varım, unuttum gitti geçen gün erkek karde im söyledi. Nuri yem’in imza toplayın kısmını hiç hatırlamıyorum ama hakikatten mezuniyet imtihanı konkura girdik, mezun olamadık.

Buna kim karar veriyor

Juri.

Belki de Lévy’ye tavırlarından dolayıldı

Evet. Çok u ra tılar kendisiyle. Sonra Yahudili ini konu maya ba ladılar, zaten ismi soy ismi belli. Zaten en ba ndan söylemi ti, e er ülkenizde Yahudilere kar ı bir baskı varsa gelmeyeyim diye.

Akademi’de alt kat vestiyerdi, 10-15 basamak çıkardık, tam kar ısı açıklıktı orada Velasquez’in resimleri dururdu.